

SHADOW REPORT

нацрта Стратегије управљања минералним и другим геолошким ресурсима РС 2025–2040 (пројекција до 2050)

1. УВОД

1.1 Повод за израду Shadow Report-а

Доношење Нацрта Стратегије управљања минералним и другим геолошким ресурсима Републике Србије за период од 2025. до 2040. године, са пројекцијом до 2050. године представља акт од изузетне важности за укупни развој Србије, управљање природним добрима, права грађана и будућност животне средине. Формално, реч је о документу који треба да дефинише стратешке циљеве у домену геолошких истраживања, експлоатације минералних ресурса и политике концесија.

Међутим, анализом садржаја, контекста, начина доношења и начина формулисања кључних одредница стратегије, појавила се оправдана потреба за израдом независног, грађански и стручно оријентисаног извештаја који:

- преиспитује усаглашеност стратегије са Уставом Републике Србије и системским законима;
 - указује на рупе у институционалним и правним механизмима заштите јавног интереса;
 - открива прикривене интересе и структурне приоритете који нису усклађени са одрживим развојем;
 - упозорава на ризике по људска права, здравље, животну средину и друштвену правду.
-

Стратешки контекст који је условио потребу за Shadow Report-ом:

1. **Интензивирање притиска инвеститора** (домаћих и страних) на рударске ресурсе Србије, често уз смањене стандарде еколошке и социјалне одговорности.
 2. **Континуирана институционална централизација одлучивања** и смањење могућности за смислено учешће јавности у планирању, нарочито на локалном нивоу.
 3. **Историја конфликтних рударских пројеката** (Јадар, Чукару Пеки, Бован, Радуловац, Ракита, Ресавица, Колубара...), у којима је јавни интерес био систематски занемарен или потиснут у корист економских актера.
 4. **Постојање образаца greenwashinga**, односно привидне употребе концепта „одрживости“ и „циркуларне економије“ како би се јавности представила слика еколошке бриге, а суштински се подстичу пројекти с озбиљним дугорочним еколошким последицама.
 5. **Занемаривање уставног принципа јавног добра** и заштите природних ресурса као добара од општег интереса, дефинисаних чланом 86. Устава Републике Србије.
-

Непосредни мотиви за израду извештаја:

- **Непотпуност институционалне дебате:** Стратегија није прошла кроз суштински јавни дијалог који укључује представнике академске заједнице, еколошке организације, локалне самоуправе, правнике и независне стручњаке.
- **Одсуство независног надзора:** У процесу припреме није обезбеђен независан мониторинг ефеката на људска права, животну средину и социјалну структуру заједница.
- **Индикатори скривених намера:** Стратегија носи знаке економског модела екстракције заснованог на профиту, а не на праведној транзицији, енергетској суверености или међугенерациској правди.
- **Недостатак механизма одговорности:** Нигде се у стратегији не дефинишу санкције или последице уколико се предвиђене еколошке и социјалне обавезе не спроведу.

Закључна мотивација:

Shadow Report настаје као неопходан контрапункт званичном документу који, иако формално уређен, садржи дубинске ризике по јавни интерес, а представља се као акт развојне политике. Његова израда има за циљ да пружи платформу за:

- јачање јавног надзора;
- подстицање уставног и законског преиспитивања;
- обавештавање међународних тела о структурним проблемима у политици управљања ресурсима;
- мобилизацију грађанског друштва и локалних заједница.

1.2 Методологија и основа извештаја

Shadow Report је конципиран као независан, стручни и грађански документ критичког карактера, који настоји да пружи увид у аспекте предложене стратегије који су остали ван домета званичне анализе или су у њој представљени на поједностављен, технократски или недовољно транспарентан начин. Методологија извештаја заснива се на вишекомпонентном приступу који интегрише правну, политичку, еколошку и социолошку анализу, као и анализу дискурса и пракси јавног управљања природним ресурсима.

1.2.1 Анализа садржаја званичних докумената

Први корак у изради извештаја била је систематска анализа следећих примарних докумената:

- *Нацрт Стратегије управљања минералним и другим геолошким ресурсима Републике Србије за период од 2025. до 2040. године, са пројекцијом до 2050;*
- *Извештај о стратешкој процени утицаја на животну средину (СПУ) за наведени нацрт;*

- *Устав Републике Србије* (посебно чланови 86, 97, 105, 111, 112, 168, 194);
- *Закони РС* из домена рударства, заштите животне средине, планирања, концесија, јавне својине, управљања отпадом;
- *Ратификовани међународни споразуми* релевантни за област (Орхуска конвенција, Париски споразум, Софијска декларација, Зелена агенда за Западни Балкан).

Анализа је вршена комбиновано – структурно, тематски и критички, с нагласком на контрадикторности између прокламованих циљева и предложених механизма.

1.2.2 Упоредно-правна анализа

Извршена је компарација домаћих прописа са:

- **европском правном тековином** (*acquis communautaire*), посебно у области животне средине (Поглавље 27), енергетике (Поглавље 15) и јавне својине;
- **праксом држава чланица ЕУ** у областима концесија, права јавности на учешће у одлучивању, правне заштите у еколошким споровима;
- **међународним стандардима** одрживог рударства (UNEP, IFC Performance Standards, EBRD safeguards).

Циљ упоредне анализе је да се утврди да ли Република Србија предузима мере које су у складу са нормама које је преузела као кандидат за чланство у ЕУ и потписница глобалних уговора о клими и животној средини.

1.2.3 Анализа дискурса и структура моћи

Посебна пажња посвећена је начину на који је Нацрт стратегије формулисан, тј. језику којим се служе њени аутори. У том смислу идентификовани су елементи:

- **технократског прикривања политичких избора**, кроз употребу појмова попут „ефикасност“, „економска оправданост“, „инвеститорска предвидивост“;
- **greenwashinga**, где се термини „циркуларна економија“, „одрживост“, „еколошка прихватљивост“ користе као реторички параван за политику засновану на повећаној експлоатацији;
- **омаловажавања јавне партиципације**, кроз симболичке или ритуалне облике учешћа који немају одлучујући утицај на исходе.

1.2.4 Извори података

Shadow Report је настао на основу:

- званичних докумената и прописа;
- јавно доступних експертских анализа и академских текстова;
- медијских извештаја и интервјуа релевантних актера;

- изјава представника институција;
 - грађанских и еколошких иницијатива;
 - коментара поднетих у процесу јавне расправе (тамо где су доступни);
 - упоредних извештаја међународних организација (OECD, UNECE, ЕЕВ и др).
-

1.2.5 Ограничења и мере за ублажавање пристрасности

С обзиром на то да Shadow Report не располаже интерним актима или подацима који су користили предлагачи Стратегије, извештај почива на јавним и проверљивим изворима. Да би се избегла пристрасност:

- примењен је принцип **вишеструког извора (triangulation)**;
 - критике су поткрепљене цитатима из званичних докумената;
 - употребљене су методе упоредне анализе и јавне евалуације;
 - избегнута је идеолошка или страначка интерпретација, са фокусом на правни, етички и институционални оквир.
-

1.3 Циљеви извештаја

Shadow Report има за циљ да делује као инструмент грађанске, правне и институционалне контроле у процесу формулисања и усвајања јавних политика у области управљања природним ресурсима. Његов примарни фокус је на превентивном деловању у циљу заштите јавног интереса, уставности, животне средине, права грађана и будућих генерација. Циљеви су дефинисани на неколико међусобно повезаних нивоа:

1.3.1 Демаскирање структурних недостатака званичног документа

Shadow Report има за циљ да пружи дубинску анализу елемената који:

- нису довољно јасно објашњени у Нацрту Стратегије;
- остају скривени иза технократске или маркетиншке терминологије;
- се односе на скривене агенде које фаворизују уске интересне групе, на уштрб јавног добра;
- индиректно или директно воде ка институционализацији еколошких и друштвених неправди.

Овим се жели отворити простор за јавну, политичку и правну расправу о алтернативним сценаријима развоја.

1.3.2 Преиспитивање уставноправне и законске усклађености

Један од основних циљева извештаја јесте указивање на:

- потенцијалну противуставност одређених аспеката стратегије (нпр. чл. 86 Устава: јавна својина над природним богатствима);
- непотпуну усклађеност са Законом о заштити животне средине и Законом о концесијама;
- игнорисање обавезујућих одредби међународних уговора које је Република Србија ратификовала (Орхуска конвенција, Париски споразум, Софијска декларација).

Циљ је подстакнути надлежне институције да преиспитају уставну валидност и законску одрживост предложене стратегије.

1.3.3 Јачање јавног надзора и транспарентности

Shadow Report има за циљ да:

- оснажи грађане, НВО сектор и локалне заједнице да активно прате спровођење јавних политика;
 - допринесе демократизацији процеса доношења стратешких одлука;
 - укаже на механизме јавног утицаја (јавне расправе, петиције, жалбе, учешће у поступцима процене утицаја);
 - подстакне Владу и Народну скупштину да у већој мери укључе јавност у процес ревизије и усвајања стратегије.
-

1.3.4 Препознавање и упозоравање на скривене намере и greenwashing

Извештај жели да расветли:

- прикривене приоритете у стратегији који иду у корист приватних, а не јавних интереса;
- реторичку употребу концепата попут „одрживог развоја“ и „циркуларне економије“ као паравана за наставак екстрактивног модела економије;
- опасност од формалног позивања на еколошке принципе без стварних институционалних гаранција њихове примене.

Овај део извештаја намењен је посебно међународним партнерима, невладиним организацијама и стручњацима који прате појаве greenwashinga у политикама земаља у транзицији.

1.3.5 Сугерисање алтернативних и правно одрживих решења

Shadow Report није само критика, већ и позив на конструктивну ревизију. У том смислу, циљ је:

- предложити алтернативне институционалне моделе за управљање ресурсима;
- дефинисати препоруке за унапређење транспарентности, учешћа јавности и правне заштите;

- предпочити сценарије праведне транзиције (just transition), засноване на усклађености са ЕУ политикама и интересима грађана Републике Србије.
-

1.4 Циљна публика и институције којима се Shadow Report обраћа

Shadow Report је замишљен као алат институционалног и јавног притиска, аналитички ресурс за доносиоце одлука, средство мобилизације грађанског друштва, као и механизам за интернационализацију проблема повезаних са управљањем минералним ресурсима. Он се обраћа више група адресата, унутар и изван Србије, чије деловање може утицати на ревизију, побољшање или одбацивање штетних компоненти предложене стратегије.

1.4.1 Народна скупштина Републике Србије

Као институција која има надлежност над усвајањем стратешких докумената и контролом рада извршне власти, Shadow Report се обраћа Народној скупштини са следећим очекивањима:

- да покрене *јавну расправу* о свим аспектима Стратегије, уз укључење стручне јавности и представника локалних заједница;
 - да преиспита *уставност и законитост појединих одредби* и предложених механизма;
 - да *захтева од Владе ревизију* делова стратегије који угрожавају јавни интерес или нису усклађени са међународним обавезама;
 - да покрене *скупштинска саслушања* надлежних министара и стручњака у циљу транспарентног сагледавања проблема.
-

1.4.2 Влада Републике Србије и надлежна министарства

Shadow Report се директно обраћа:

- **Министарству рударства и енергетике** као предлагачу стратегије;
- **Министарству заштите животне средине** као телу надлежном за процену утицаја и заштиту природних ресурса;
- **Министарству грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре** због просторног планирања и локацијских одобрења;
- **Министарству правде** у погледу заштите правног поретка и уставности.

Од Владе се очекује:

- да преиспита сопствене методолошке, правне и етичке оквире за формулисање јавних политика;
- да обезбеди стварно, а не само формално учешће јавности;

- да не третира Shadow Report као политички атак, већ као допринос квалитету јавне политике.
-

1.4.3 Уставни суд Републике Србије

Shadow Report се делимично формулише и као основ за евентуално:

- покретање поступка за оцену уставности елемената стратегије и пратећих одлука;
 - испитивање да ли је предложени модел управљања природним богатствима у складу са чл. 86. и 97. Устава (природна богатства као јавна својина, улога државе у њиховој заштити);
 - разматрање да ли постоји *фактички пренос јавне својине* на корист концесионара без уставног основа.
-

1.4.4 Заштитник грађана (Омбудсман)

Као институција која штити права грађана од повреда од стране органа власти, Shadow Report се омбудсману обраћа са циљем:

- да испита да ли су грађани, заједнице и јавност били правовремено, тачно и транспарентно информисани о садржају и последицама стратегије;
 - да препоручи механизме боље заштите права на учешће, обавештеност и правну сигурност;
 - да покрене *специјално истраживање институционалне одговорности* у случају занемаривања јавног интереса.
-

1.4.5 Независна тела и регулаторне институције

- **Агенција за заштиту животне средине**, као техничко стручно тело;
 - **Повереник за информације од јавног значаја**, уколико су подаци и студије прикривени;
 - **Државна ревизорска институција**, уколико постоји сумња у злоупотребу јавних ресурса приликом израде или примене стратегије;
 - **Антикорупцијска агенција**, уколико се открију везе између економских интереса и формулисања стратешких решења.
-

1.4.6 Академска и стручна јавност

Извештај се упућује универзитетима, истраживачким институтима, правним и техничким факултетима, стручним друштвима (еколошка, правна, геолошка, урбанистичка), са циљем:

- да се отвори дебата на теме од јавног значаја;
- да стручна јавност понуди независна мишљења и допринесе корекцијама;
- да се гради основа за будуће експертске и етички утемељене јавне политике.

1.4.7 Организације цивилног друштва и грађанске иницијативе

Shadow Report се нуди као алат и ресурс:

- **еколошким и грађанским организацијама** које желе да покрену институционалну акцију или протестну мобилизацију;
- **локалним заједницама и удружењима** у рударским подручјима;
- **правним заступницима грађана и колективних интереса**, као анализа коју могу користити у парничним или управним поступцима;
- **истраживачким новинарима** и медијским кућама као аналитичка основа за извештавање.

1.4.8 Међународне институције и тела

Извештај је намењен и следећим телима:

- **UNECE Aarhus Convention Compliance Committee** (Женева) – као основ за процену усклађености са Орхуском конвенцијом;
- **DG ENV – Европска комисија** – у контексту праћења приступних преговора у Поглављу 27;
- **UNEP и UNDP** – као глобалним телима за праћење спровођења Париског споразума и одрживог управљања ресурсима;
- **EBRD и EIB** – као потенцијалним финансијерима инфраструктурних пројеката, којима Shadow Report може послужити као сигнал за примену сопствених safeguard механизма.

2. ОБИМ И МЕТОДОЛОГИЈА

2.1 Тематски и институционални обухват извештаја

Shadow Report обухвата кључне области на којима се темељи Нацрт стратегије и посматра их кроз призму правне усклађености, заштите јавног интереса, еколошке и друштвене одрживости, институционалне транспарентности и утицаја на будуће генерације. Обухват овог извештаја није ограничен само на нормативну критику, већ интегрише и социолошке, етичке и политичке димензије управљања ресурсима.

2.1.1 Правни и уставноправни оквир

Извештај анализира усклађеност стратегије са:

- **Уставом Републике Србије**, посебно чл. 86 (природна богатства као добра у јавној својини), чл. 97 (надлежности државе у заштити природних ресурса), чл. 105 (законодавна надлежност Народне скупштине) и чл. 194 (примат Устава над међународним уговорима који нису ратификовани);

- **Законом о рударству и геолошким истраживањима**, као основним законским оквиром на који се стратегија формално позива;
- **Законом о заштити животне средине**, са нагласком на принципе превенције, интегрисане заштите, приступа правди и учешћа јавности;
- **Законом о концесијама**, у вези са доделом права коришћења јавних добара;
- другим системским законима: Закон о планирању и изградњи, Закон о управљању отпадом, Закон о јавном власништву, Закон о заштити природе, Закон о водама.

Фокус је на питању: *да ли предложена стратегија правно и суштински штити јавну својину над ресурсима или отвара простор за фактичку приватизацију природних богатстава путем концесионих уговора?*

2.1.2 Еколошки и климатски оквир

Извештај покрива питања везана за:

- **процесуирање утицаја на животну средину**, у складу са Законом о СПУ;
- **еколошке ризике**, укључујући загађење земљишта, ваздуха, подземних и површинских вода, уништавање биодиверзитета;
- **климатску политику**, односно усклађеност са Париским споразумом, зеленом транзицијом и циљем декарбонизације;
- **каскадни ефекат на локалне екосистеме**, нарочито у осетљивим подручјима и заштићеним зонама.

Посебна пажња се посвећује изостанку обавезујућих механизма који би спречили деградацију животне средине под изговором „развоја рударства“.

2.1.3 Економски и социјални аспекти

Shadow Report анализира:

- **структуру економске користи**: ко заправо профитира од предложене стратегије – држава, локална заједница или страни концесионари;
- **утицај на локалне заједнице**: расељавање, губитак земљишта, угрожавање здравља, фрагментација друштвених веза;
- **социјалну неједнакост**: да ли се стратешка политика води у правцу праведне транзиције или продубљује социјалне разлике;
- **радноправна питања**: услови рада у рударском сектору, безбедност на раду, положај запослених у малим и средњим предузећима у геолошкој индустрији.

2.1.4 Институционална структура и транспарентност

Извештај испитује:

- **начин доношења стратегије:** да ли је израђена кроз транспарентан, инклузиван и међусекторски процес;
- **институционалну постављеност:** улоге и надлежности министарстава, локалних самоуправа, агенција и других јавних тела;
- **механизме надзора и одговорности:** постоје ли независна тела која могу пратити, евалуирати и санкционисати одступања од стратегије;
- **јавност података и одлучивања:** да ли грађани имају приступ подацима, анализама ризика, концесионим уговорима и условима уговарања.

Фокус је на томе да ли се у стратегији промовише *власт инвеститора над институцијама* или заиста постоји механизам заштите јавног интереса.

2.1.5 Упоредни и међународни оквир

Shadow Report посматра стратегију и у ширем међународном и упоредном контексту, кроз:

- анализу усаглашености са *међународним стандардима и обавезама*: Орхуска конвенција (приступ информацијама, учешће јавности, правна заштита), Париски споразум (смањење емисија), Софијска декларација и Зелена агенда ЕУ;
- поређење са *праксом ЕУ земаља* у управљању ресурсима, нарочито у деликатним питањима као што су екстракција литијума и ретких метала;
- анализу потенцијалног кршења стандарда *финансијских и развојних институција* (EBRD, EIB, UNDP, UNEP) у случају да подрже имплементацију контроверзних пројеката.

2.1.6 Етички и међугенерациски оквир

Извештај такође поставља питања:

- *међугенерациске правде* – да ли се стратешке одлуке доносе у корист будућих генерација или се природа третира као ресурс за краткорочни профит;
- *еколошке етике* – да ли стратегија подразумева однос поштовања према природи или само инструментализацију земљишта и биодиверзитета;
- *питања културног и духовног идентитета* – нарочито у контексту рударења у регионима који имају историјски, верски или етнички значај.

2.2 Методе анализе

Shadow Report примењује вишеструки аналитички приступ заснован на принципима интердисциплинарности, транспарентности, критичког промишљања и правне аргументације. Методе су одабране тако да омогуће систематичну, валидну и проверљиву евалуацију Нацрта стратегије, као и да открију потенцијалне манипулативне, неуставне или институционално ризичне аспекте предложене јавне политике.

2.2.1 Анализа садржаја (Content analysis)

Примењена је анализа формалног садржаја Нацрта стратегије и пратећег Извештаја о стратешкој процени утицаја (СПУ) ради:

- идентификовања доминантних тематских оквира (економија, еколошка реторика, техничка оправданост);
 - испитивања начина формулације циљева и мера (да ли су конкретизовани, мерљиви, временски одређени);
 - процене степена уравнотежености између развојних и еколошких приоритета;
 - детекције поновљених образаца технократског језика којим се прикривају политичке одлуке;
 - издвајања празнина, недоречености или намерно релативизованих појмова (нпр. „одрживост“, „одговорна експлоатација“, „социјална корист“).
-

2.2.2 Упоредно-правна анализа

Ова метода је коришћена ради:

- поређења предложене стратегије са важећим домаћим прописима (Устав, закони, подзаконска акта);
- анализе нивоа усклађености са правним тековинама ЕУ, пре свега у Поглављу 15 (енергетика) и 27 (животна средина);
- провере усклађености са обавезујућим међународним уговорима:
 - *Орхушка конвенција* (учешће јавности, приступ информацијама, правна заштита),
 - *Париски споразум* (ограничавање температурног пораста и декарбонизација),
 - *Софијска декларација и Зелена агенда за Западни Балкан*.

Циљ је био да се утврди да ли стратегија представља усаглашену политичку платформу или инструмент неформалне дерегулације.

2.2.3 Анализа институционалне структуре и „gap analysis“

Овом методом идентификовани су:

- институционални недостаци у спровођењу предложене стратегије;
- неусаглашености између прокламованих надлежности и стварних капацитета органа управе (нпр. између министарстава, агенција и локалних самоуправа);
- недостатак механизма санкционисања, ревизије или обуставе реализације у случају еколошких, правних или социјалних последица;

- одсуство механизма правне сигурности грађана у конфликтним зонама експлоатације.

Ово представља један од кључних делова извештаја – указивање на разлику између формалног садржаја стратегије и стварног институционалног капацитета државе да спроведе ту политику на правичној и транспарентној основи.

2.2.4 Анализа јавне политике и модела одлучивања

Истражене су праксе јавног управљања у области управљања ресурсима у Србији у претходне две деценије, укључујући:

- историјске обрасце дерегулације и концесионих уговора;
- степен и облик укључивања јавности у претходне процесе усвајања сличних стратешких докумената;
- корелација између доношења стратегије и интереса конкретних инвеститора или геополитичких партнера;
- однос између званичних докумената и неформалних интересних група (naming but not shaming);
- улога техничких и правних аргумената као паравана за прикривање политичких намера.

2.2.5 Анализа дискурса и реторике (Discourse analysis)

Употребљена за препознавање:

- greenwashinga – кроз реторику о „еколошкој прихватљивости“ без конкретних мера, индикатора или институционалне контроле;
- технократизације одлука – инсистирање на стручности и „економској рационалности“ као замене за демократску дебату;
- моралне неутрализације експлоатације – формулације попут „неопходно за развој“, „у складу са међународним праксама“, без евиденције алтернатива;
- преноса одговорности – стратегија често пребацује будуће проблеме на „локалне планове“ и „касније процедуре“, чиме се одговорност унапред разводњава.

2.2.6 Индуктивна синтеза и тематско моделирање

У финалној фази израде, на основу наведених метода:

- сачињени су тематски кластери ризика, одступања и скривених намера;
- дефинисани су обрасци структурног неслагања са јавним интересом;
- изграђен је наратив Shadow Report-а о институционалној асиметрији између јавне и корпоративне моћи;

- издвојене су препоруке, мере и упозорења за релевантне адресате (институције, јавност, међународне актере).
-

2.3 Извори података и документа

Shadow Report је заснован на компилацији и критичкој обради јавних, стручних и институционалних извора који омогућавају независну анализу правних, еколошких, економских, социјалних и политичких аспеката предложене стратегије. Извори су груписани у неколико категорија, ради прегледности и верификовања података.

2.3.1 Примарни званични документи

- **Нацрт Стратегије управљања минералним и другим геолошким ресурсима РС 2025–2040**, са пројекцијом до 2050. (документ Министарства рударства и енергетике);
 - **Извештај о стратешкој процени утицаја на животну средину** за исти период;
 - **Прилози достављени у процесу јавне расправе**, укључујући мишљења институција, јавности и стручне заједнице (тамо где су доступна);
 - **Оригинални концесиони уговори, дозволе, и елаборати** (тамо где су били јавно доступни и правно релевантни за анализу).
-

2.3.2 Устав и закони Републике Србије

- *Устав Републике Србије* („Службени гласник РС“, бр. 98/06);
- *Закон о рударству и геолошким истраживањима* („Сл. гласник РС“, бр. 101/15, 95/18, 40/21...);
- *Закон о заштити животне средине*;
- *Закон о процени утицаја на животну средину*;
- *Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину*;
- *Закон о концесијама*;
- *Закон о јавној својини*;
- *Закон о приступу информацијама од јавног значаја*;
- *Закон о планирању и изградњи*;
- *Закон о управљању отпадом, о водама, о заштити природе, и др.*

Ови документи су коришћени као нормативна основа за упоредну анализу и проверу правне усклађености Нацрта стратегије.

2.3.3 Међународни споразуми и регионалне иницијативе

- **Орхуска конвенција** (Конвенција о приступу информацијама, учешћу јавности у доношењу одлука и приступу правди у еколошким питањима – UNECE 1998, Србија ратификовала 2009);
- **Париски споразум о климатским променама** (ратификован од стране Србије 2017);
- **Софијска декларација** (2020) и *Зелена агенда за Западни Балкан*;
- **Циљеви одрживог развоја УН (SDG)**, посебно SDG 6 (вода), SDG 13 (климатска акција), SDG 15 (живот на копну), SDG 16 (правда и институције).

Ови документи су узети као обавезујући или оријентациони стандарди за процену одрживости и законитости стратешких опредељења.

2.3.4 Секундарни извори и експертска литература

- Научни радови и аналитички чланци из области:
 - управљања ресурсима,
 - права животне средине,
 - економске геологије и политичке екологије,
 - јавне политике и правне транспарентности;
 - Студије и анализе института и академских центара у Србији и региону (нпр. Институт за европске студије, Институт за архитектуру и урбанизам, ФОН, Правни факултет);
 - Извештаји и позиви на јавну расправу које су упутиле невладине организације;
 - Анализе медијске заступљености пројеката и изјава званичника.
-

2.3.5 Извештаји и документи међународних организација и финансијских институција

- **UNEP** и **UNDP** извештаји о управљању природним ресурсима;
- **IFC Performance Standards** (за пројекте са приватним инвеститорима);
- **EBRD Environmental and Social Policy** (релевантна за случајеве где ЕБРД учествује у финансирању);
- **World Bank Environmental and Social Framework**;
- **European Environmental Bureau (EEB)** – извештаји о статусу животне средине у Србији;

- **European Commission** – Прелазна мерила у поглављу 27.
-

2.3.6 Територијално и локално релевантни документи

- Просторни планови јединица локалне самоуправе у подручјима која су предвиђена за експлоатацију (где су доступни);
 - Локални еколошки акциони планови (LEAP);
 - Декларације локалних скупштина или отпора грађана рударским пројектима;
 - Записници и дописи са јавних скупова и консултација.
-

2.4 Ограничења и мере за ублажавање пристрасности

Свако аналитичко истраживање које настоји да процени комплексну јавну политику – нарочито ону која се односи на природне ресурсе, инвестиције и међународне обавезе – мора препознати сопствена методолошка, епистемолошка и институционална ограничења. Shadow Report отворено указује на своје границе и паралелно предлаже мере за ублажавање потенцијалне пристрасности у интерпретацији, избору тема и закључцима.

2.4.1 Ограничен приступ интерним информацијама и техничкој документацији

Једно од кључних ограничења јесте чињеница да Shadow Report не располаже:

- *интерним документима радне групе* за израду Нацрта стратегије;
- *базама података о резервама минерала* и студијама економске исплативости;
- *финансијским моделима пројекција улагања*;
- *необјављеним консултацијама са страним партнерима, концесионарима и потенцијалним инвеститорима*.

Мера ублажавања: Применом верификованих јавних извора, кроз метод *троугловања података* (triangulation) и коришћењем више типова извора (званични документи, академске студије, изјаве званичника, коментари јавности).

2.4.2 Ограниченост формалног процеса јавне расправе

Процес јавне расправе који је пратио израду Нацрта стратегије био је:

- временски рестриктиван;
- слабо промовисан у медијима;
- без обавезе званичног одговора предлагача на коментаре;
- без стенографских или аудио записника.

Мера ублажавања: Shadow Report је користио све расположиве писане поднеске грађана и организација, архивске материјале и доступне видео-снимке јавних догађаја како би реконструисао контекст учешћа јавности.

2.4.3 Методолошка ограничења у процени утицаја на животну средину и друштво

Извештај се ослања на СПУ која је формално део процеса израде стратегије, али:

- СПУ у великој мери понавља оквире саме стратегије;
- процене утицаја су углавном описне, без квантитативних ризичних матрица;
- еколошке алтернативе нису обрађене.

Мера ублажавања: Shadow Report је укључио стручне оцене из других извора, укључујући стандарде UNEP, EBRD и домаћу експертску литературу, те уместо формалне ЕИА/SEA процедуре понудио критичку процену адекватности СПУ.

2.4.4 Избегавање идеолошке или страначке пристрасности

Shadow Report није политички манифест, већ стручни и јавнополитички документ. Ипак, с обзиром да се питања управљања ресурсима често политизују, постоји ризик да закључци извештаја буду перципирани као политички мотивисани.

Мера ублажавања:

- доследна употреба **уставноправне и нормативне основе** као критеријума;
 - избегавање персонализације критике (не нападају се појединци већ институционални механизми);
 - јасна разграничења између чињеничних утврђења, логичких закључака и вредносних судова.
-

2.4.5 Ограниченост теренских података

Извештај није имао ресурсе да спроведе опсежна теренска истраживања у свим регионима погођеним рударским активностима (нпр. Јадар, Бор, Пожега, Жагубица, Топлица).

Мера ублажавања: Ослањање на:

- досадашње теренске извештаје организација попут *Eko straža*, *Zaštitimo реке Србије*, *Kreni-Promeni*, *Не дамо Јадар*;
 - новинарске репортаже, видео и фото-доказе;
 - локалне LEAP и просторне планове који индиректно указују на стварно стање.
-

2.4.6 Свесна ограниченост у капацитету за процену будућих сценарија

Извештај не прави прогнозе или математичке симулације економских, енергетских или демографских кретања, већ указује на:

- ризике по правну сигурност;

- недостатак демократске одговорности;
- институционалне слабости.

Мера ублажавања: Коришћење сценаријске анализе (best case – worst case – status quo) у каснијим деловима извештаја.

3. КЉУЧНЕ ТВРДЊЕ И ИНДИЦИЈЕ

Ово поглавље представља срж Shadow Report-а. Издвојене су кључне тврдње и индиције које указују на системске проблеме у садржају, контексту и имплементационом потенцијалу Нацрта стратегије. Свака од ових тврдњи поткрепљена је документованим налазима, нормативним упоредним увидима или логичко-аналитичком аргументацијом.

3.1 Индиција институционалне преваге интереса инвеститора над јавним интересом

Један од најважнијих налаза Shadow Report-а односи се на **структурно уграђену институционалну пристрасност у корист инвеститора**, која се манифестује у свим нивоима стратешког документа: у дефинисању циљева, у формулацији мера, у организацији управљачког оквира и у изостанку ефикасних механизма јавне контроле. Ово указује да предложена стратегија, уместо да буде средство заштите и одрживог управљања природним богатствима као јавним добром, служи као **системски оквир за легитимизацију и убрзање приватне експлоатације ресурса**.

3.1.1 Примат „пословног амбијента“ над правима грађана

На више места у Нацрту стратегије примећује се наглашена употреба појмова као што су:

- „предвидивост за инвеститоре“,
- „повољан пословни амбијент“,
- „ефикасност процедура“,
- „редукција административних баријера“.

Истовремено, **термини као што су 'права грађана', 'јавно добро', 'локалне заједнице', 'учешће јавности', 'заштита животне средине'** или се ретко користе или се третирају декларативно, без обавезујућих механизма.

👉 Овакво језичко рангирање показује јасно хијерархијско постављање приоритета – **интерес инвеститора је у центру, јавни интерес је периферијалан**.

3.1.2 Стратегијом се фаворизује концесиони модел са ограниченом контролом

- Уместо да се развија модел **публично-јавног партнерства**, или регионалног управљања ресурсима под контролом локалне самоуправе, стратегија подржава:
 - концесије које се додељују на више деценија;
 - правне аранжмане са могућношћу тајности уговора;

- режиме у којима се држава одриче дела контролних функција.

- Механизми евалуације и ревизије концесија се не разрађују, а појам „јавног интереса“ се нигде не дефинише нити се везује за конкретне критеријуме.

👉 Овим се створила ситуација у којој инвеститор може да тужи државу за 'угрожавање легитимних очекивања', док грађани немају инструменте заштите у случају еколошке или социјалне штете.

3.1.3 Институције су подређене функцији „услуживања“ инвестиција

Уместо да стратегија дефинише **институционалну хијерархију у складу са Уставом**, где је држава чувар јавног добра, она:

- институционалне механизме (министарства, агенције, јавна предузећа) усмерава ка функцији „помоћи инвеститорима“;
- поставља административне циљеве који подразумевају смањење „времена за обраду“ и „ефикасност у издавању дозвола“, без истовремене анализе последица;
- минимизира улогу независних тела (попут Агенције за заштиту животне средине) или локалних самоуправа у одлучивању.

👉 Функционално, ово претвара државу у сервисни апарат за убрзање експлоатације, а не у гарант уравнотеженог развоја.

3.1.4 Непостојање механизма правне и институционалне заштите јавног интереса

Стратегија:

- не предвиђа независно тело које би пратило спровођење мера са становишта јавног интереса;
- не укључује *обавезне ревизије еколошких и социјалних утицаја* током трајања концесија;
- не уређује улогу локалне заједнице у обустави или корекцији пројекта;
- не дефинише санкције за инвеститоре у случају кршења еколошких, социјалних или финансијских обавеза.

👉 Овим се де факто институционализује *неравноправан однос између грађана и великих привредних актера*.

3.1.5 Индиције директне политичке везе између носилаца власти и инвеститорских интереса

Иако се у стратегији не помињу појединачни актери, анализа контекста и других јавних докумената указује на:

- паралелизам између стратешких приоритета и постојећих инвестиционих захтева конкретних компанија;
- историју политичке подршке контроверзним пројектима (нпр. Јадар, Чукару Пеки, Радуловац);

- везе између чланова радних група и корпоративног сектора;
- непостојање механизма за спречавање сукоба интереса у процесу формулисања стратегије.

👉 Индиције указују да постоји ризик од утицаја неформалних мрежа моћи на формалну политику управљања ресурсима.

Закључак подпоглавља 3.1

Нацрт стратегије, уместо да буде документ који балансира развој и заштиту, пружа нормативни оквир који **систематски преноси тежиште одлучивања, добити и контроле у руке инвеститора**, уз смањење утицаја грађана, јавних институција и локалних заједница. Оваква неравнотежа указује на **структурно нарушавање уставног концепта јавног добра** и институционализује дисбаланс између државе као гаранта јавног интереса и економских актера као носилаца експлоатације.

3.2 Индиција greenwashing-a и еколошке реторике без садржаја

Током анализе Нацрта стратегије уочена је изразита употреба термина и концепата из еколошког дискурса: „одрживи развој“, „заштита животне средине“, „циркуларна економија“, „климатски одговорна експлоатација“, „еколошка равнотежа“. Међутим, детаљним читањем предложених мера и механизма уочено је да су ови појмови **реторички алат** за стварање утиска еколошке одговорности, али без стварне обавезујуће снаге, конкретних индикатора или праћења примене.

Овај феномен препознат је као **greenwashing** – пракса симболичког позивања на еколошке вредности ради прикривања стварних еколошких и друштвених последица индустријске политике.

3.2.1 Одсуство јасних и мерљивих еколошких индикатора

Иако стратегија више пута наводи да ће се експлоатација ресурса спроводити „у складу са највишим еколошким стандардима“:

- нигде се не наводе конкретни **критеријуми одрживости**;
- не постоје **мерљиви индикатори** који би омогућили праћење еколошког учинка;
- не прописује се минимални праг еколошке заштите као услов за одобрење експлоатације.

👉 Стратегија уводи еколошке термине као реторичку фасаду, без јасне методологије или механизма мерења.

3.2.2 Промоција циркуларне економије без инфраструктуре и подршке

Термин „циркуларна економија“ користи се као један од кључних појмова у стратешком документу, али:

- нема података о постојећим или планираним **инфраструктурама за рециклажу, прераду или затварање рударског циклуса**;

- не постоји план за **ресурсну ефикасност**;
- циркуларна економија није интегрисана у **просторно планирање, локалне политике или инвестиционе подстицаје**.

👉 Уместо стварне стратегије циркуларности, документ нуди апстрактну референцу без практичне примене.

3.2.3 Потпуно изостављање климатске анализе и декарбонизације

Иако Србија има обавезе из Париског споразума и Софијске декларације, стратегија:

- не садржи **процену емисија гасова са ефектом стаклене баште** које ће настати као последица експлоатације;
- не предвиђа **угљеничну цену** или фискалне механизме за ограничавање климатског утицаја;
- не уводи ниједну **меру декарбонизације рударског сектора**;
- потпуно игнорише однос између рударства и климатске нестабилности.

👉 Стратегија користи термине из климатске политике без икаквог операционалног садржаја – што представља класичан облик *greenwashing-a*.

3.2.4 Употреба еколошког речника без институционалне подршке

- Нема јасно дефинисане улоге **Агенције за заштиту животне средине, инспекцијских служби, локалних самоуправа** у надзору над применом еколошких стандарда;
- Не наводи се како ће се обезбедити **независно праћење утицаја**, нити ко ће објављивати податке;
- Не постоји одредба о **јавном регистру** еколошких перформанси пројеката.

👉 Стратегија имплицитно предвиђа да ће сами инвеститори управљати еколошким ризицима, што није у складу са основним принципима заштите животне средине.

3.2.5 Препознавање дискурзивних образаца *greenwashing-a*

Присутни су следећи реторички обрасци који указују на *greenwashing*:

- **Избегавање конкретности**: „у складу са добром праксом“, „еколошки прихватљиво“, „у најмањој могућој мери“ – без дефинисања мерила;
- **Технократизација одговорности**: „биће процењено у даљим фазама“, „све у складу са стандардима“, „разматраће се мере“ – без везивања за институционалну одговорност;
- **Морална неутрализација**: „користи за друштво су веће од штета“, „експлоатација је неизбежна ради развоја“, „све државе то раде“ – што оправдава одсуство алтернатива;

- **Прекомерно истицање економских добити** без балансирања са еколошким и социјалним трошковима.
-

Закључак подпоглавља 3.2

Иако је на формалном нивоу стратегија украшена терминологијом одрживог развоја, анализа показује да се ради о **симболичкој употреби еколошког дискурса без институционалне, правне и техничке подлоге**. Оваква пракса, у контексту високог степена ризика рударских пројеката по животну средину, представља **намерну стратегију greenwashing-a**, чији је циљ умирување јавности и легитимизација пројеката са потенцијално неповратним последицама.

3.3 Индиција кршења уставног начела о јавним добрима

Устав Републике Србије, у члану 86, јасно дефинише да су **природна богатства**, као што су минерални и други геолошки ресурси, **у јавној својини** и да су под **посебном заштитом државе**. Ово уставно начело поставља обавезу државним органима да управљају овим добрима **у интересу садашњих и будућих генерација**, уз посебан акценат на **одрживост, правичност и спречавање злоупотреба**.

Анализом Нацрта стратегије утврђено је да предложена јавна политика:

- не разрађује механизме који би гарантовали заштиту јавног интереса;
- де факто преноси управљачке функције на приватне субјекте;
- не предвиђа систем одговорности у случају злоупотребе концесија;
- не дефинише јавну својину као институционалну вредност коју треба штитити.

Овим се отвара простор за **структурно кршење уставног начела јавне својине и за слабљење правне заштите природних добара**.

3.3.1 Јавна својина се у стратегији третира као економски ресурс, не као уставна категорија

Уместо да се јавна својина посматра као:

- неприкосновено право народа (чл. 1 и 86 Устава),
- основна компонента суверенитета,
- ресурс који држава мора штитити у име јавности,

она се у Нацрту стратегије представља као:

- „економски потенцијал“ који треба активирати,
- „средство за привлачење инвестиција“,
- „развојна основа“ за индустријализацију.

👉 Оваква редукција правне категорије на економску вредност представља обесмишљавање уставног концепта јавне својине.

3.3.2 Нема уставноправних механизма заштите јавне својине од прекомерне експлоатације

Устав обавезује државу да:

- штити природна добра од уништења;
- обезбеди да се користи од јавних добара распоређују правично;
- обезбеди интергенерацијску правду.

Међутим, стратегија:

- не прописује **горње границе експлоатације по пројекту**;
- не обавезује државу на прекид концесије у случају еколошке или социјалне штете;
- не предвиђа **републички механизам ревизије штетних уговора**;
- не обезбеђује **јавно власништво над обрађеним подацима и добијеним ресурсима**.

👉 Овим се фактички допушта да јавна својина буде деградирана, осиромашена или отуђена без уставне заштите.

3.3.3 Правни механизми преноса права над јавним добром нису транспарентно уређени

Нацрт стратегије:

- не прецизира **услове, рокове и надлежности** у поступку доделе концесија;
- не захтева **јавне тендере као обавезу** већ омогућава директне преговоре;
- не предвиђа **обавезно објављивање концесионих уговора и накнада**;
- не уређује **питање реституције или обештећења у случају кршења уговора од стране инвеститора**.

👉 Таква правна недореченост отвара простор за злоупотребе и противуставно отуђење јавног добра у корист приватног интереса.

3.3.4 У стратегији изостаје анализа ефеката по јавну својину

Упркос декларативном позивању на јавни интерес, стратегија:

- не садржи **процену колико ће се ресурса експлоатисати**;
- не даје **прорачун губитака или добитака за државу**;
- не разматра **ефекат по вредност јавне својине** (еколошки трошкови, деградација, губитак употребне вредности земљишта).

👉 Нема механизма за заштиту јавне својине као економске, еколошке и уставне категорије – што представља структурни пропуст.

3.3.5 Одсуство интергенерацијског приступа и уставне одговорности за будуће генерације

Члан 74. Устава гарантује право на здраву животну средину, док члан 86. налаже заштиту природних богатстава у корист садашњих и будућих генерација. Стратегија:

- не прописује **дугорочне обавезе очувања ресурса**;
- не обезбеђује **резервне механизме у случају еколошких катастрофа**;
- не предвиђа **одрживе изворе финансирања санације** рударских локација по истеку концесије.

👉 *Изостајање ових елемената указује на кршење уставне обавезе бриге за будуће генерације.*

Закључак подпоглавља 3.3

Нацрт стратегије системски занемарује, релативизује или непримерено интерпретира уставну одредбу о јавним добрима. Уместо да се природни ресурси третирају као недодирљива својина народа, под заштитом државе, стратегија их третира као средство профита и развојни ресурс. Оваква политика директно доводи у питање **уставну легитимност предложене стратегије**, а индиректно отвара простор за приватизацију, деградацију и неповратно губљење природног богатства Србије.

3.4 Индиција дерегулације процедура и слабљења јавне контроле

Један од централних елемената демократске и одрживе политике управљања природним ресурсима јесте постојање **јасних, транспарентних и контролисаних процедура** за доношење одлука, издавање дозвола, мониторинг, јавну расправу и санкционисање одступања. Међутим, у Нацрту стратегије уочава се тенденција **дерегулаторног приступа**, односно системског слабљења формалних и институционалних механизма јавне контроле у корист убрзања реализације инвестиционих пројеката.

3.4.1 Убрзавање процедура без заштитних механизма

Стратегија изричито наводи циљ „усклађивања и поједностављења процедура за издавање дозвола“ и „скраћивање рокова одлучивања“, али:

- не прописује **паралелно јачање капацитета надлежних органа**;
- не обезбеђује **јавно објављивање дозвола, елабората или решења**;
- не предвиђа **механизме ревизије или суспензије решења у случају притужби јавности**;
- не дефинише **јасну улогу инспекцијских служби и независног надзора**.

👉 *Укидање или скраћивање процедура у одсуству мера контроле отвара простор за арбитарност, притиске и могуће коруптивне праксе.*

3.4.2 Маргинализовање јавности и локалне самоуправе

Упркос обавезама из Орхуске конвенције и Закона о СПУ, стратегија:

- не прописује **обавезно укључивање локалних заједница у одлучивање о рударским пројектима**;
- изоставља **прецизне обавезе предлагача пројекта да одговоре на примедбе јавности**;
- омогућава да се значајне одлуке доносе **централизовано, без консултација са локалним самоуправама**;
- уместо јавне расправе, често се помињу „састанци“, „радионице“ или „консултације“ без јасног правног статуса и обавезе објављивања записника.

👉 Овим се подрива уставни принцип демократског учешћа у доношењу одлука о јавним добрима и животној средини.

3.4.3 Нејасна улога и капацитети надзорних институција

- У стратегији није назначено **ко је одговоран за надзор над реализацијом пројекта** – да ли Министарство, Агенција за заштиту животне средине, или независно тело;
- Не постоје **редовни механизми извештавања јавности**;
- Не постоји обавеза спровођења **независних евалуација утицаја** у току трајања концесије;
- Нису предвиђени **казнени механизми у случају одступања од плана или кршења услова**.

👉 Институционална неодређеност и изостанак санкција за последице директно нарушавају принцип правне државе.

3.4.4 Пренос кључних одлука на будуће акте и органе

Уместо да се кључна питања уреди овом стратегијом, она се:

- одлажу за „будуће акционе планове“;
- препуштају „надлежним органима“ без прецизирања;
- остављају „за случај појаве конкретних пројеката“;
- одређују „у складу са посебним процедурама“, без навођења које су то процедуре.

👉 Овакав начин формулисања омогућава институционалну нејасноћу, разводњавање одговорности и избегавање обавеза.

3.4.5 Проблематичан однос према Стратешкој процени утицаја (СПУ)

- Иако стратегија прати СПУ, ова процена:
 - не садржи **варијантне сценарије развоја**;

- не процењује **алтернативне моделе управљања ресурсима**;
- нема **матрицу ризика** нити **критеријуме** за еколошко или социјално одбијање пројекта;
- не предвиђа **независне ревизије закључака СПУ** у каснијим фазама.

👉 СПУ је сведен на формалност, чиме се урушава инструмент који би требало да буде кључан у заштити јавног интереса.

Закључак подпоглавља 3.4

Стратегија, уместо да оснажи транспарентне, правично постављене и контролисане институционалне механизме одлучивања и надзора, тежи да их **систематски релативизује, укида или одлаже**, под изговором ефикасности и убрзања процедура. Ово представља **директну претњу владавини права и јавном поверењу у институције**, и индиректно омогућава реализацију штетних пројеката без адекватне друштвене или еколошке заштите.

3.5 Индиција игнорисања обавеза из међународних уговора

Република Србија је као потписница више међународних уговора, декларација и приступних обавеза према Европској унији дужна да формулише своје јавне политике у складу са преузетим међународним стандардима, посебно у домену заштите животне средине, климатских промена и људских права. Међутим, анализа Нацрта стратегије показује да се велики део тих обавеза:

- **није уопште имплементирао**;
- **ограничио на декларативну реторику**;
- **намерно избегао**, или
- **интерпретирао на начин који им одузима правно обавезујући карактер**.

Ово представља озбиљну индицију **кршења међународноправних обавеза**, које може имати и политичке, финансијске и институционалне последице по Републику Србију.

3.5.1 Орхуска конвенција – игнорисање права јавности

Орхуска конвенција, ратификована у Србији 2009. године, обезбеђује:

- **право на приступ информацијама**;
- **право учешћа јавности у доношењу одлука**;
- **право на правну заштиту у еколошким питањима**.

Нацрт стратегије:

- не обезбеђује **обавезу објављивања свих података и докумената**;
- не гарантује **учешће јавности у свим фазама**, већ користи неформалне консултације као замену за пуноправну расправу;

- не нуди **ефикасне механизме правне заштите** у случају спорних концесија или пројеката.

👉 Овим се нарушава основна структура Орхуске конвенције и нарушава легитимитет читаве политике управљања ресурсима.

3.5.2 Париски споразум – одсуство климатских мера

Србија је ратификовала Париски споразум 2017. и обавезала се на:

- смањење емисија гасова са ефектом стаклене баште;
- развој стратегија декарбонизације;
- процену климатских утицаја у секторским политикама.

Нацрт стратегије:

- **не садржи ниједну меру декарбонизације рударског сектора;**
- не анализира климатски отисак рударских активности;
- не интегрише рударство у постојеће климатске акционе планове;
- не разматра еколошке трошкове који се тичу глобалних циљева.

👉 Игнорисање Париског споразума доводи у питање кредибилитет Србије као климатског партнера.

3.5.3 Зелена агенда за Западни Балкан – симболичка усаглашеност

Софијска декларација (2020), коју је Србија потписала у оквиру Берлинског процеса, предвиђа:

- усклађивање националних политика са Зеленом агендом;
- унапређење заштите природе, воде, земљишта и ваздуха;
- декарбонизацију и енергетску транзицију;
- подршку циркуларној економији и иновацијама.

Стратегија:

- користи терминологију Зелене агенде, али без конкретних акционих планова;
- не уређује односе између експлоатације и заштите животне средине;
- не поставља амбициозне циљеве који би се могли сматрати усклађеним са ЕУ политиком животне средине;
- не дефинише обавезу усклађивања са ЕУ директивама (нпр. о индустријским емисијама, рударском отпаду, управљању ризицима).

👉 Уместо суштинске имплементације, стратегија користи Зелену агенду као PR алатку.

3.5.4 Циљеви одрживог развоја (SDG) – структурно занемарени

Највише су занемарени следећи SDG циљеви:

- **SDG 6 (Чиста вода и санитација)** – стратегија не процењује ризик за водене токове у зони експлоатације;
- **SDG 13 (Климатска акција)** – не постоје мере прилагођавања или ублажавања;
- **SDG 15 (Живот на копну)** – не постоји анализа утицаја на биодиверзитет и деградацију земљишта;
- **SDG 16 (Мир, правда и снажне институције)** – стратегија слаби транспарентност и институционалну контролу.

👉 Неспровођење SDG обавеза показује да Србија нема усклађену политику развоја са међународно прихваћеним циљевима.

3.5.5 Ризик од међународне делегитимације и последица

Непоштовање преузетих обавеза може резултирати:

- **ускраћивањем приступа међународним фондовима** (нпр. EU Green Deal инвестициони фондови, IPA III средства);
 - **падом кредитног рејтинга** у области одрживости;
 - **појавом међународних тужби** (нпр. ако се инвеститори позову на стандарде одрживог управљања);
 - **делегитимисањем еколошке политике Србије** у процесу преговора са ЕУ.
-

Закључак подпоглавља 3.5

Нацрт стратегије показује **структурно и системско одсуство усклађености са међународним обавезама** Републике Србије. Иако су многи уговори и декларације потписани, они нису интегрисани у формулисање политике, имплементациони оквир, институционални надзор, нити јавну расправу. Ово представља **ризик не само за еколошку и правну одрживост стратегије**, већ и за међународни положај Србије у процесу европских интеграција и климатске сарадње.

4. ОПИС КОНКРЕТНИХ ПРИМЕРА

4.1 Случај „Јадар“ – Rio Tinto и заустављени пројекат литијума

4.1.1 Контекст и опис пројекта

Пројекат „Јадар“ компаније Rio Tinto, започет је као план за изградњу рудника и прерађивачког комплекса за експлоатацију литијума и бора у долини Јадра, у околини Лознице. Пројекат је представљан као „највећа зелена инвестиција“ у Србији, али је наишао на снажан отпор јавности због еколошких, правних и друштвених импликација. Након

масовних протеста и захтева за транспарентност, пројекат је формално обустављен од стране Владе Србије у јануару 2022. године.

4.1.2 Кључне индиције системских проблема

- **Непотпуна или нетачна документација:** јавност је била ускраћена за потпуни увид у студије утицаја, концесиони уговор и техничка решења.
 - **Изостављање јавности из процеса одлучивања:** локално становништво није било укључено у ране фазе пројекта, супротно Орхуској конвенцији.
 - **Преклапање институционалних надлежности и недовољна координација:** Министарство рударства и енергетике, Министарство заштите животне средине и локалне власти поступале су фрагментирано и често контрадикторно.
 - **Манипулативна еколошка реторика:** користили су се изрази „зелени рудник“, „чиста технологија“, без независне потврде.
-

4.1.3 Последице и значај за будуће политике

- **Правна и регулаторна несигурност:** одсуство јасног правног оквира довело је до застоја, али и потенцијалног правног ризика од стране инвеститора.
- **Јачање еколошког покрета:** случај Јадар је мобилисао грађане и активисте, поставивши нове стандарде јавног учешћа.
- **Показатељ институционалне слабости:** неспособност државе да управља конфликтом између јавног интереса и инвестиционих притисака.

4.2 Случај „Чукару Пеки“ – Zijin Mining и интензивна експлоатација у источном делу Србије

4.2.1 Контекст и опис пројекта

„Чукару Пеки“ представља једно од најзначајнијих налазишта бакра и злата у Европи, смештено у непосредној близини Бора. Компанија Zijin Mining, кинески државни гигант, преузела је Борски рудник и добила право на експлоатацију овог новооткривеног лежишта. Производња је започета 2021. године, убрзаним темпом и под снажном подршком државе Србије, уз коришћење термина „стратешки партнер“ и „ослонац за енергетску транзицију“.

4.2.2 Кључне системске индиције

а) Слаба примена стандарда заштите животне средине

- Иако је у СПУ и студијама утицаја предвиђено праћење утицаја на земљиште, подземне воде и ваздух, **локално становништво редовно пријављује загађење, прашину, буку и непријатан мирис.**
- **Нема јавне доступности података** о мониторингу – систем контроле је затворен у оквирима компаније и министарства.

б) Уговорна тајност и асиметрија уговора

- Уговори са Zijin Mining нису јавно доступни у целости.
- **Фискални услови (накнаде, рудна рента, порези)** нису транспарентно представљени јавности.
- Према независним проценама, држава Србија **задржава знатно мањи проценат од профита** у поређењу са глобалном праксом за слична лежишта.

в) Слаб надзор над отпадом и заштитом вода

- Одлагање рударског отпада (флотацијског муља и минералних остатака) врши се **у зонама близу водотока**, без независне еколошке ревизије.
- Не постоји у јавности **план санације и рекултивације терена** по завршетку експлоатације.
- Мештани и НВО упозоравају на могућност **контаминације подземних вода**, без институционалног одговора.

г) Институционална недодирљивост

- **Нема ниједног судског поступка или прекршајне санкције** против оператора упркос бројним пријавама.
- Министарство рударства и енергетике редовно пружа подршку пројекту и у јавним наступима **брану компанију од критике**.

4.2.3 Шири институционална значења

- **Чукару Пеки је модел институционалне асиметрије** – држава као гарант интереса инвеститора, а не грађана.
- Потврђује тезу о **непостојању „еколошке државе“ у пракси**, јер се животна средина третира као варијабла развоја, а не као уставна категорија.
- Показује **клијентелистички однос између власти и великог капитала**, посебно у случајевима који укључују стране државне компаније.

4.2.4 Последице и поруке за стратешко планирање

- **Чукару Пеки као преседан** у промени приступа јавним добрима – од јавно-контролисаних ка приватно-експлоатисаним.
- Ствара се образац у којем се **регулатива прилагођава интересу једног актера**, а не јавном добру.
- Потреба за **хитним преиспитивањем уговора, дозвола и еколошких пракси** у овом случају, као и за независном ревизијом.

4.3 Случај „Жагубица“ – Истраживања и експлоатација у зони хидролошке осетљивости

4.3.1 Контекст и опис подручја

Подручје општине Жагубица налази се у **источној Србији**, у оквиру система **Хомољских планина**, богатом подземним и површинским водама. Подземни карстни систем повезан је са извориштима **Млаве, Бељанице и другим важним токовима**. Ова зона је **еколошки и хидролошки високоризична**, са значајем за водоснабдевање локалног становништва и екосистемску стабилност.

Упркос томе, у овој области додељене су **истражне дозволе**, а у неким зонама и **експлоатационе**, домаћим и страним компанијама за злато и друге руде. Истражни радови изводе се у зони **директне заштите водоизворишта**, што је изазвало узнемиреност грађана и противљење локалних еколошких иницијатива.

4.3.2 Кључне системске индиције

а) Игнорисање просторних и хидролошких ограничења

- Истражне и експлоатационе дозволе издате су у **зонама које су у локалним просторним плановима означене као заштићене**.
- Не постоји јавна евиденција **хидрогеолошких студија** које би доказале да неће доћи до угрожавања водотока.
- На терену се спроводе активности **без претходне јавне расправе или локалне сагласности**.

👉 Ово указује на системску институционалну недоследност и игнорисање принципа превенције и предострожности у заштити воде.

б) Преклапање са заштићеним подручјима и потенцијалним еколошким коридорима

- У зони експлоатације налазе се **шуме, изворишта, пашњаци и диверзитетно значајна подручја**.
- Изостаје **еколошка мрежна процена** (еквивалент Natura 2000) и анализа кумулативних утицаја више концесија.
- Локално становништво и активисти пријављују **угрожавање дивљих животиња и деградацију биодиверзитета**.

👉 Случај Жагубица указује на нефункционалност система заштите природе у колизији са интересима рударске експанзије.

в) Институционална неосетљивост на примедбе грађана

- Упркос организованим **петицијама, протестима, писмима локалним и републичким институцијама**, није спроведен процес ревизије дозвола.
- Министарство рударства и енергетике у одговорима се позива на „закониту процедуру“, али не разматра **еколошке и друштвене последице**.
- **Инспекцијске контроле су ретке**, а извештаји јавности недоступни.

👉 Овим се демонстрира институционална резистентност на јавни притисак и искључење локалне заједнице из одлучивања.

4.3.3 Шире импликације по стратешко планирање

- Жагубица као пример показује **дефект у хоризонталном управљању** – просторна политика, водна политика и рударска дозволна политика делују одвојено, без интеграције.
 - Истиче се проблем **несразмере између локалних интереса и централне државне политике**.
 - Подрива се поверење у државне институције и отвара простор за **правни хаос и еколошки ризик** на деценијском нивоу.
-

4.3.4 Поруке за стратегију

- Није дозвољено доносити стратегију која **омогућава доделу концесија у хидролошки рањивим подручјима** без обавезне детаљне процене утицаја.
- Потребно је развити **катастар забрањених зона** за рударство (no-go zones).
- Институције морају увести **правно обавезујући механизам заштите извора воде** као јавног интереса више категорије од рударства.

4.4 Случај „Рековац“ – Геолошка истраживања у срцу Шумадије и локални отпор

4.4.1 Контекст и опис подручја

Општина Рековац смештена је у централној Србији, у региону Левча, познатом по очуваном природном амбијенту, пољопривредном потенцијалу и културном наслеђу. Од 2021. године, Министарство рударства и енергетике доделило је **истражна права компанији Balkan Mining and Minerals (BMM)**, а потом и другим повезаним субјектима, ради проналажења литијума и бора на више локација у околини Рековца, Течића, Белушића, Опарића и Драговоја.

4.4.2 Кључне системске индиције

а) Потпуна искљученост јавности и манипулација правним процедурама

- Грађани нису били **обавештени у време доделе истражних дозвола**, иако су зоне покривале **насељена и пољопривредна подручја**.
- Објаве су се налазиле само у „Службеном гласнику“, без ефективног локалног информисања.
- Није организована **ниједна јавна расправа**, нити је било транспарентних одговора на захтеве за информацијама од јавног значаја.

👉 Овим је нарушен не само дух Орхуске конвенције, већ и основна начела доброг управљања и права локалне самоуправе.

б) Институционално игнорисање легитимног јавног отпора

- Формирано је **удружење „Не дамо Левча“**, које је прикупило више хиљада потписа против истраживања.
- Упркос томе, **Министарство рударства и енергетике није повукло дозволе**, нити је пружио одговоре на бројне поднеске.
- Локалне власти су често **избегавале да заузму јасан став**, плашећи се репресивних мера са вишег нивоа.

👉 Овакво понашање институција подрива поверење у државу и легитимитет јавне политике у области ресурса.

в) Геолошка истраживања у зони високог пољопривредног потенцијала

- Истражне зоне се налазе у **зони органске производње, виноградарства и традиционалне пољопривреде**.
- Потенцијална експлоатација би угрозила **изворишта, земљиште и економску одрживост локалне заједнице**.
- Није спроведена ниједна **анализа алтернативне употребе простора**, што је супротно принципима одрживог развоја.

👉 Стратегија у овом случају не предвиђа да економска активност једне врсте не сме угрозити друштвено-еколошке екосистеме друге врсте.

4.4.3 Шири значај и импликације

- Рековац као пример **„тихе експропријације“ јавног простора**, где се одозго намећу одлуке без знања грађана.
- Потврда да **истражна права служе као „улазна врата“ за будућу експлоатацију**, без демократске контроле.
- Јавна побуна у Рековцу подстакла је сличне покрете у другим деловима Србије и постала **симбол отпора greenwashing-у**.

4.4.4 Поруке за стратегију

- **Не може постојати стратегија управљања ресурсима без претходног испитивања социјалне одрживости пројеката.**
- Истражна дозвола **мора подразумевати јавну расправу**, просторну анализу и мишљење локалне самоуправе.
- Потребно је увести **обавезну анализу конфликта употребе простора** (agriculture vs. mining).

4.5 Случај „Плужина (Рађевина)“ – Геолошка истраживања у подручју без индустријске активности

4.5.1 Контекст и опис подручја

Село Плужина у општини Крупањ налази се у области Рађевина, на тремеђи између западне Србије, Босне и Херцеговине и Мачве. Реч је о простору који је **географски изолован, еколошки изузетно очуван и без претходне рударске активности**. Насеље је познато по нетакнутој природи, планинским потоцима и богатом флором и фауном.

Упркос томе, Република Србија је, на основу захтева приватне компаније, доделила **истражну дозволу за злато и друге племените метале** на подручју Плужине, без консултације са локалном заједницом.

4.5.2 Кључне индикације системских пропуста

а) Додела дозвола без одговарајуће еколошке процене

- Иако се ради о **нетакнутом природном подручју**, није спроведена Стратешка процена утицаја на животну средину;
- **Планови управљања заштићеним подручјима** нису узети у обзир приликом издавања дозвола;
- Не постоји ниједан **јавни документ који доказује да је процењен утицај на биодиверзитет, воде или земљиште**.

👉 Овим се **нарушава принцип превенције и подрива се улога еколошке струке у планирању јавне политике**.

б) Игнорисање социјалног контекста и локалне економије

- Мештани Плужине живе од **пољопривреде, сточарства и шумарства**, без индустријских загађивача.
- Истраживања би угрозила **локалне изворе воде и пашњаке**, што представља директан удар на економску одрживост.
- Локално становништво је организовало **протесте и иницирало петиције**, али државни органи нису одговорили на захтеве.

👉 **Стратегија у овом случају занемарује концепт еколошке правде и заштите „тихих“ заједница**.

в) Модел „провлачења“ пројеката кроз одсуство јавности

- Пошто локално становништво није организовано у еколошке НВО, државне институције су ово подручје третирали као „неотпорно“.
 - Примена модела: **дозвола → истраживање → притисак на дозволу за експлоатацију** – без иједне формалне јавне расправе.
 - Дозволе се често издају уз образложење да „истраживање не значи експлоатацију“, што је **део шире стратегије постфактум легитимизације**.
-

4.5.3 Шире импликације

- Случај Плужина показује да **непозната и демографски угрожена подручја постају „лаке мете“ за експанзију рударства.**
 - Доказује се системска непостојаност **еколошких критеријума у додели истражних права**, упркос постојању природних вредности.
 - Потреба да се стратегија **обогасти механизмима превентивне заштите „белих зона“ – територија без индустријске активности.**
-

4.5.4 Поруке за стратешки оквир

- Потребно је увести **забрану доделе концесија у подручјима високог степена природне очуваности и демографске рањивости.**
- Обавезно увести **катастар еколошки осетљивих подручја**, без обзира на формални статус заштићености.
- Увести **право локалне заједнице да ветоира пројекте рударства у зонама са нетакнутом природом.**

4.6 Случај „Балинци – Куршумлија“: Еколошки ризици у зони геотермалних и шумских ресурса

4.6.1 Контекст и опис подручја

Балинци је сеоско подручје у општини Куршумлија, у оквиру **Јужне Србије**, окружено густим шумама, природним изворима и подземним геотермалним потенцијалима. Регион је економски осетљив, демографски депопулисан, али са израженим **природним вредностима**, укључујући **лековите термалне изворе и очуване планинске екосистеме.**

У последњих неколико година, **више компанија је добило истражне дозволе** за злато, бор и друге метале на овом подручју. Локална заједница и активисти тврде да су дозволе издате **без информисања**, и да би евентуална експлоатација **угрозила постојеће и потенцијалне капацитете за бањски и еко туризам**, као и водне ресурсе.

4.6.2 Кључне индиције системских проблема

а) Потпуно игнорисање геотермалних и еко-туристичких вредности

- Подручје Балинаца и околине обилује **термалним изворима** који представљају основу за могући развој бањског туризма.
- У Стратешкој процени утицаја за истражне радове **није ниједном разматрана колизија са овим потенцијалом.**
- Нема ниједне мере у стратегији која би омогућила **интерсекторску анализу – туризам vs. рударство.**

👉 Ово указује на **унапред задату доминацију рударства у односу на алтернативне облике локалног развоја.**

б) Истраживања у зонама високог шумског покривача и биодиверзитета

- Већи део подручја је под **шумским екосистемима**, укључујући и заштићене или потенцијално заштићене површине.
- Изостанак кумулативне процене утицаја **више истражних дозвола на интегритет шума** и станишта.
- Потенцијална изградња приступних путева, инфраструктуре и бушотина **директно угрожава шумске резервоаре угљеника** и стабилност тла.

👉 Стратегија игнорише утицај рударства на шумске масиве и улогу шума у климатској стабилности.

в) Институционална апатија и непостојање механизма ревизије

- Грађани су **упућени „од врата до врата“**: од локалне самоуправе, преко инспекције, до министарства – али без повратне информације.
- **Не постоји механизам суспензије дозвола**, чак ни привремене, уколико јавност покаже противљење.
- У стратешком оквиру државе, **општине попут Куршумлије третирају се као ресурсне зоне**, без посебне заштите због депопулације.

👉 Ово илуструје институционализовану неједнакост и просторну дискриминацију у доношењу стратешких одлука.

4.6.3 Шири значај и поруке

- Случај Балинаца открива **тријумф рударске логике над одрживим развојем локалне заједнице**.
- Потврђује потребу за **обавезним механизмом територијалног вредновања** пре издавања истражних дозвола.
- Документација која прати стратегију показује **одсуство друштвених индикатора у критеријумима приоритизације територија за експлоатацију**.

4.6.4 Последице по стратегију

- Ако се стратегија не ревидира, **сценарио Балинаца може се проширити на друге територије са скривеним потенцијалима**.
- Потребно је увести принцип: **„економска активност ниже категорије не сме угрозити виши јавни интерес“**, што укључује геотермалне ресурсе, здраву воду, еко туризам и шуме.
- Концесије у оваквим зонама морају имати **превентивну уставну заштиту**, уз обавезну сагласност локалне заједнице.

4.7 Случај „Пожега и Западна Морава“ – Конфликт између планиране експлоатације и водопривредног и аграрног интереса

4.7.1 Контекст и опис подручја

Општина Пожега, смештена у сливу Западне Мораве, представља **једно од најзначајнијих пољопривредних подручја у централној Србији**, са високим потенцијалом за снабдевање водом, производњу хране и логистичке капацитете. Подручје се налази у **зони активног земљотресног појаса**, као и у зонама подложним поплавама.

Упркос наведеним карактеристикама, додељене су **истражне дозволе за литијум и друге минерале** у неколико тачака на подручју Пожеге и суседних села. Локално становништво, цивилне иницијативе и аграрни стручњаци указали су на висок ризик од угрожавања изворишта воде, земљишта и безбедности хране.

4.7.2 Кључне индиције системске угрожености јавног интереса

а) Колизија са водопривредним и пољопривредним интересом

- Западна Морава представља **стратешки водни ресурс**, са улогом у **снабдевању, наводњавању и регулисању поплава**;
- Потенцијална контаминација водотока из геолошких бушотина и отпадних токова представља **директну претњу водоснабдевању Ваљева, Чачка и делова Краљева**;
- У анализи стратегије **није извршена процена кумулативног утицаја рударства на водене ресурсе у сливу Западне Мораве**.

👉 Ово представља системски пропуст који може довести до еколошке и здравствене катастрофе великих размера.

б) Угрожавање аграрног суверенитета

- Подручје Пожеге је **једно од ретких у Србији са кохерентном аграрном инфраструктуром**, са развијеном мрежом малих и средњих газдинстава;
- Увођење рударских активности би довело до **смањења квалитета земљишта, ерозије, губитка површина за културу**, али и промене микроклиме;
- У стратегији се **не третира производња хране као виши јавни интерес** у односу на експлоатацију минерала.

👉 Овим се урушава уставни и развојни приоритет у вези са безбедношћу хране и очувањем пољопривредног земљишта.

в) Геолошка активност и сеизмички ризици игнорисани

- Цело подручје се налази у **зони појачане сеизмичке активности**, што чини бушење и експлоатацију **високо ризичним по околину**;
- У стратешким документима **не постоји процена утицаја сеизмике на потенцијалне рударске активности**, нити мере предострожности.

👉 Ово указује на критичан недостатак интердисциплинарне процене ризика у националном планирању.

4.7.3 Шире институционалне и развојне импликације

- Случај Пожеге представља критичан пример конфликта између концепта експлоататорског развоја и одрживог територијалног планирања;
 - Документација и стратегија не интегришу различите секторске приоритете – аграр, вода, безбедност, ризици;
 - Потенцијална рударска активност у овој зони подрива друштвени консензус око националних приоритета и ствара ризик од хуманитарних последица у случају загађења воде или земљотреса.
-

4.7.4 Поруке за ревизију стратегије

- Потребно је увести експлицитне критеријуме за изузимање подручја из рударске експлоатације уколико су:
 - у водопривредном систему;
 - у зони високог аграрног потенцијала;
 - у активном сеизмичком појасу;
 - Увести инструмент интерсекторске процене јавног интереса, као предуслов за доделу дозвола;
 - Потврдити улогу производње хране и безбедне воде као супериорног јавног интереса у односу на минералну експлоатацију.
-

5. УТИЦАЈ СТРАТЕГИЈЕ НА ПРАВА ГРАЂАНА И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ СИСТЕМ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Ово поглавље сагледава како Нацрт стратегије, својом садржином, структуром и институционалним механизмима, утиче на:

- уставом гарантована права грађана;
- улогу и снагу јавних институција задужених за заштиту животне средине;
- демократске процедуре учешћа јавности;
- поверење у владавину права.

5.1 Повреда права грађана на благовремено обавештавање и учешће у одлучивању

Право грађана на обавештавање и учешће у доношењу одлука које се тичу заштите животне средине представља темељ демократског управљања јавним ресурсима. Ова права су зајемчена:

- **Уставом Републике Србије** – члан 74 (право на здраву животну средину и благовремено обавештавање);
- **Орхуском конвенцијом** – три стуба: приступ информацијама, учешће јавности и приступ правди;
- **Законом о заштити животне средине, Законом о стратешкој процени утицаја, Законом о слободном приступу информацијама, Законом о рударству и геолошким истраживањима, и др.**

Међутим, анализа садржаја Нацрта стратегије и повезаних процеса указује на системску повреду и занемаривање ових права.

5.1.1 Недовољно транспарентан процес израде стратегије

- Нацрт стратегије **није развијан уз активно учешће грађана, струке, нити организација цивилног друштва**, већ у оквиру затворене радне групе;
- Јавна расправа је спроведена **формално, без правовремене доступности докумената**, без пратећих техничких анализа и без извештаја о примедбама;
- Примедбе које су достављене од стране стручне и грађанске јавности **нису публиковане, нити су интегрисане у финални текст стратегије**.

👉 Овим је повређен стандард „смисленог учешћа јавности“ који је кључна компонента и Орхуске конвенције и домаћег права.

5.1.2 Ограничен приступ информацијама од јавног значаја

- Већина документације на којој се заснива стратегија (просторни подаци, хидрогеолошке студије, фискални оквири, концесиони уговори) **није доступна јавности**;
- Захтеви за приступ информацијама које су упутила удружења грађана **редовно остају без одговора или се одбијају позивањем на „пословну тајну“**;
- **Нема јединствене дигиталне платформе** са информацијама о истражним и експлоатационим дозволама, нити са подацима о утицају на животну средину.

👉 У пракси, грађани остају ускраћени за чињеничну основу која би им омогућила критичко учешће у стратешком планирању.

5.1.3 Искуства локалних заједница – системско искључење

У конкретним случајевима (Рековац, Жагубица, Плужина, Балинци, Пожега...):

- Грађани **нису били обавештени** о издавању дозвола или почетку активности на терену;
- **Није организована ниједна формална јавна расправа** у општинама погођеним стратешким пројектима;
- Грађанске иницијативе су се суочиле са **одбијањем локалних власти да подрже њихове захтеве**, чиме су додатно маргинализоване;
- Поступци јавног обавештавања своде се на **објаве у Службеном гласнику** или на општинским огласним таблама, што **не представља ефективну комуникацију са заједницом**.

👉 Ово указује на системско искључивање грађана из процеса који директно утичу на њихова права, имовину, здравље и квалитет живота.

5.1.4 Последице по уставни и правни поредак

- Повреда обавеза по Орхуској конвенцији **излаже Републику Србију ризику међународне одговорности**;
 - Повреда члана 74. Устава и закона о заштити животне средине може бити основ за **уставну жалбу, тужбе и иницијативе пред омбудсманом**;
 - Занемаривање јавности у креирању стратешких докумената **деградира демократски легитимитет јавне политике и институција које је спроводе**;
 - Пружа се основ за **SLAPP тужбе против грађана и активиста**, чиме се нарушава слобода јавног изражавања и политичког деловања.
-

5.1.5 Препоруке за заштиту права грађана

- Увести **обавезу спровођења консултација у свакој локалној заједници** пре доделе дозвола;
- Обезбедити **јавно доступне базе података о свим истражним и експлоатационим дозволама**, уз мапе и документацију;
- Усвојити **законски обавезујуће стандарде за информисање јавности** – рокови, медији, језик, облик комуникације;
- Ојачати улогу Повереника за информације и Заштитника грађана као **неутралних институција за заштиту права јавности на информације**.

Закључак подпоглавља 5.1

Нацрт стратегије у постојећем облику **системски ускраћује грађанима Републике Србије уставом загарантована права** на обавештавање и учешће у одлучивању. Иако у реторици делује као документ модернизације, он у пракси производи **демократски дефицит, институционалну неравнотежу и понижавање грађанског суверенитета**.

5.2 Слабе институције за заштиту животне средине

Систем заштите животне средине у Републици Србији заснива се на неколико кључних институција: Министарству заштите животне средине, Агенцији за заштиту животне средине, инспекцијским службама, Покрајинским секретаријатима и јавним предузећима у области вода, шума, заштићених подручја и сл. Улога ових тела у формулисању и спровођењу Стратегије управљања минералним ресурсима је, међутим, маргинализована, ослабљена и често потпуно заобиђена.

5.2.1 Институционална периферизација у стратешком процесу

- У Нацрту стратегије, Министарство заштите животне средине **се не појављује као кључни носилац процеса**, већ тек као један од „сарадника“;
- **Агенција за заштиту животне средине** није наведена као орган који одобрава, ревидира или спроводи мере из стратегије;
- **Јавна комунална предузећа** задужена за управљање водама, отпадом и земљиштем **уопште нису укључена у институционални дијаграм** стратегије.

👉 Овим се ствара утисак да је **заштита животне средине споредна, а не суштинска компонента планирања минералних ресурса**.

5.2.2 Структурална и кадровска слабост надзорних органа

- **Инспекцијске службе** (еко-инспекција, водна, рударска, грађевинска) су:
 - недовољно бројне;
 - под великим политичким и административним притиском;

- без адекватне логистике за контролу удаљених и технички комплексних локација;

- **Извештаји инспекција нису јавно доступни**, а изостанак казни или прекида радова уочљив је у бројним спорним пројектима;

- Локални органи често **немају правну основу да реагују**, јер је систем централизован, а дозволе долазе из министарстава.

👉 На тај начин се формира систем „симулиране контроле“, без стварног деловања у корист заштите јавног интереса.

5.2.3 Изостанак независног еколошког регулатора

- Србија нема **независну институцију на националном нивоу** која би надгледала утицај рударских и геолошких активности на животну средину;

- Не постоји орган који има:

- **буџетску и административну самосталност**;
- мандат да издаје обавезујуће препоруке;
- легитимитет да поступа на основу грађанских пријава;

- Покушаји увођења „еколошког омбудсмана“ нису реализовани, нити подржани од стране доносилаца одлука.

👉 Ово омогућава конфузију у надлежностима и одсуство независног гласа унутар система.

5.2.4 Изостављање еколошких институција из процеса доделе концесија

- Приликом одлучивања о истражним и експлоатационим дозволама:

- **Министарство рударства и енергетике делује као једини надлежан орган**;
- **Министарство заштите животне средине се не консултује обавезно**;
- **Нема обавезе прибављања еколошке сагласности у фази издавања истражне дозволе**;

- Ова пракса је супротна принципу **интеграције еколошких критеријума у све јавне политике**, који је прихваћен у европском праву и пракси.

👉 На тај начин се легализује политика „еколошког слепог“ у сектору управљања ресурсима.

5.2.5 Позитивне иницијативе – али без подршке у стратегији

- Иако постоје:

- национална стратегија заштите животне средине (нацрт);
- акциони планови за климатске промене;
- просторни планови посебне намене са еколошким ограничењима;
- ...стратегија управљања минералима их:
 - не цитира, не препознаје и не усклађује се са њима;
 - не користи податке и налазе из тих докумената;
 - не позива институције које су носиоци тих докумената као равноправне актере.

👉 То указује на системско потискивање еколошке политике у процесу дефинисања приоритета експлоатације ресурса.

Закључак подпоглавља 5.2

Уместо да јача институционални систем заштите животне средине, Нацрт стратегије га заобилази, минимизира и фактички обеснажује. Еколошке институције су потиснуте на маргину, без реалног капацитета да:

- прате примену стратегије,
- зауставе незакониту или штетну експлоатацију,
- делују у интересу грађана.

Таквом праксом, Република Србија **напушта основни постулат савремене јавне управе – заштиту општег добра од политичке и корпоративне злоупотребе.**

5.3 Деретулација као системска политика

Уместо да уреди, заштити и балансира јавне и приватне интересе у управљању минералним ресурсима, Нацрт стратегије за период 2025–2040. поставља институционални оквир у коме се **деретулација промовише као развојна политика**. Уклањање обавезујућих процедура, смањење надзора и флексибилизација критеријума за доделу права на истраживање и експлоатацију резултирају губитком регулаторне равнотеже и отварањем простора за злоупотребе.

5.3.1 Уклањање еколошких, просторних и социјалних критеријума

- Стратегија:
 - не прописује минималне услове за локацију, дубину, количину и врсту експлоатације;
 - не обавезује на спровођење процене утицаја у фази доделе истражних дозвола;

- **не предвиђа обавезу просторне анализе конфликтних намена** (пољопривреда, вода, туризам, култура);

- **Изостанак ових обавеза значи да се експлоатација може планирати и одобрити у зонама са високим јавним и еколошким значајем.**

👉 Ово претвара институционални систем из алата заштите у механизам експлоатације.

5.3.2 Поступци доделе дозвола без јавних провера и одговорности

- Процедура за доделу истражних дозвола је:
 - **непотпуно транспарентна;**
 - **искључује јавност и невладине организације из процеса провере;**
 - **не предвиђа ревизију или поништење уколико се накнадно утврди штета или конфликт интереса;**
- Стратегија не уводи механизме попут:
 - јавног увида у кандидате за дозволу;
 - претходне обавезе презентације намене истраживања;
 - обавезне јавне расправе по сваком појединачном предмету.

👉 Оваквим приступом држава се своди на „издавца дозвола“ уместо чувара јавног интереса.

5.3.3 Сузбијање регулаторног надзора и утицаја заштитних механизма

- Надлежност за кључне одлуке је концентрисана у Министарству рударства и енергетике, без:
 - обавезе консултација са Министарством заштите животне средине;
 - обавезе поштовања просторног планирања;
 - уважавања мишљења локалне самоуправе;
- Не постоји предвиђен **независан ревизорски орган** који би проверавао одлуке о додели или укидању концесија.

👉 Ово резултира дерегулаторним режимом у којем је државна интервенција свела функцију на пуку формалност.

5.3.4 Економски подстицаји у функцији дерегулације

- Стратегија предвиђа:

- фискалне олакшице;
- субвенције за инфраструктуру;
- подршку у добијању дозвола;

- Али:

- **не условљава подстицаје испуњењем строгих еколошких или друштвених критеријума;**
- **не прописује казнене механизме за инвеститоре који не поштују стандарде;**
- **не предвиђа обавезу објављивања извештаја о еколошком учинку концесионара.**

👉 Ово доводи до стања у којем се државна подршка користи без одговорности и повратне контроле.

5.3.5 Изостанак механизма суспензије и правне заштите јавности

- Грађани и локалне заједнице немају на располагању:

- инструменте за привремену обуставу активности док се не реше жалбе;
- приступ специјализованом еколошком правосуђу;
- законски дефинисано право вета у зонама од животног значаја;

- Стратегија не предвиђа:

- право јавности на покретање иницијативе за ревизију концесија;
- обавезу јавне објаве свих корака у поступку;
- обавезу екстерног надзора над применом плана санације и рекултивације.

👉 На тај начин се гаси институционална одговорност, а грађани остају без ефективног правног лека.

Закључак подпоглавља 5.3

Нацрт стратегије промовише **структуралну дерегулацију** као пожељан модел. Уместо да гради **институционалну равнотежу између развоја и заштите**, он:

- поједностављује процедуре на штету грађана;

- *укида контролне механизме;*
- *фаворизује капитале без обавеза;*
- *гура институције заштите у позадину.*

Ово представља системски образац ослобађања капитала од друштвене и еколошке одговорности, супротно уставним обавезама и међународним стандардима.

5.4 Повећан институционални ризик од конфликта интереса

Нацрт стратегије управљања минералним и другим геолошким ресурсима у Републици Србији за период 2025–2040. имплицитно нормализује ситуације у којима долази до преклапања интереса носилаца јавних функција, регулаторних тела, приватних инвеститора и повезаних консултаната. Стратегија ни на једном месту не препознаје, нити предвиђа механизме за превенцију, идентификацију или санкционисање **сукоба интереса**, што ствара оквир за **институционалну корупцију, клијентелизам и злоупотребу јавних овлашћења**.

5.4.1 Структурална празнина у политици интегритета

- Стратегија:
 - **не предвиђа обавезу објављивања имена носилаца пројеката, консултаната, чланова комисија или службеника укључених у доделу концесија;**
 - **не позива се на законе о спречавању корупције, ни на механизме Агенције за борбу против корупције;**
 - **не захтева изјаве о непостојању конфликта интереса у било којој фази процеса.**

👉 *Овим се отвара простор за прикривено утицање на одлуке путем породичних, политичких, пословних и партијских веза.*

5.4.2 „Ротирајућа врата“ између државних органа и приватног сектора

- Бројни случајеви у пракси указују на:
 - **постављање бивших државних званичника у управе рударских компанија;**
 - **ангажовање истих консултантских кућа од стране и државе и инвеститора;**
 - **непостојање периода „хлађења“ за прелазак са јавне у приватну функцију у истом сектору.**

👉 *Ово системски производи клијентелизам и компромитује интегритет стратешког планирања и доделе ресурса.*

5.4.3 Манипулативна улога јавних предузећа и института

- Уместо да делују као **независни технички и научни ауторитети**, јавна предузећа и институти често:
 - **припремају документацију у корист концесионара;**
 - **не анализирају ризике објективно;**
 - **не одбијају ангажман уколико је у супротности са јавним интересом;**
- Стратегија не прописује:
 - **обавезу раздвајања техничких и надзорних улога;**
 - **заштиту институционалне независности јавних научних тела;**
 - **јавност уговора између државе и ових субјеката.**

👉 Оваква ситуација разара поверење у науку и стручност као темељ одлучивања.

5.4.4 Нетранспарентне донације и „јавноприватна партнерства“ у интересу инвеститора

- У пракси се јављају:
 - **донације компанија школама, општинама, спортским клубовима у местима у којима тек почињу геолошка истраживања;**
 - **инфраструктурна улагања која претходе или прате доделу дозвола;**
 - **јавни наступи инвеститора у којима се користи социјална реторика и патронажа;**
- Стратегија не забрањује, нити регулише:
 - **обавезу пријављивања и евиденције донација;**
 - **заштиту локалне заједнице од притиска преко „социјалних поклона“;**
 - **обавезу одбијања донација у току поступка одлучивања.**

👉 Овакве праксе представљају облик „меке корупције“ и притиска на јавно мњење.

5.4.5 Нема институционалне контроле над интересима актера

- Уместо независног органа за етички надзор, над процесима доделе концесија:
 - **нема екстерног етичког савета;**

- **нема јавног извештаја о потенцијалним сукобима интереса;**
- **нема санкционих механизма за јавне службенике** уколико поступају у корист приватног капитала.

👉 Ово доприноси клими правне некажњивости и институционалне амнезије у односу на злоупотребе.

Закључак подпоглавља 5.4

Нацрт стратегије занемарује темељну претпоставку модерне управе: **одвојеност јавног интереса од приватне користи**. Конфликти интереса:

- нису препознати;
- нису регулисани;
- нису спречени.

Овим се креира простор за **неформалне мреже утицаја**, привилеговани третман појединих актера и системску подређеност институција политичко-економским елитама, што је у директној супротности са уставним и међународноправним стандардима интегритета јавне власти.

5.5 Ерозија поверења у државне институције и владавину права

Поверење грађана у институције представља кључни елемент друштвене стабилности, легитимитета јавних политика и демократског поретка. Нацрт стратегије управљања минералним и другим геолошким ресурсима (2025–2040), својим приступом, структуром и институционалном праксом која га прати, **доприноси дубљој ерозији поверења у државне органе и принципе владавине права** у Републици Србији.

5.5.1 Грађани као посматрачи уместо учесника

- Стратегија омогућава спровођење пројеката **без консултација са локалним становништвом**, што доводи до осећаја искључености;
- Често се дешава да грађани **први пут сазнају за постојање концесије тек када почну радови на терену** (нпр. механизација, бушотине, обезбеђење);
- Одговори на захтеве за информације се:
 - не достављају;
 - достављају са закашњењем;
 - одбијају позивањем на „пословну тајну“.

👉 Оваква пракса директно подрива осећај правичности, доступности и транспарентности власти.

5.5.2 Локалне самоуправе у подређеном положају

- Општине и градови:
 - немају право вета;
 - често нису консултовани при додели дозвола;
 - немају буџетске капацитете за независну експертизу или правну заштиту;
- У појединим случајевима, локалне власти су под притиском да:
 - подрже пројекат ради обећаних донација;
 - избегну сукоб са централном влашћу;
 - ћуте пред отпором грађана.

👉 То резултира губитком аутономије локалне управе и повећањем институционалног цинизма међу становништвом.

5.5.3 Јавне институције као алати експлоатације, уместо заштите

- Институције попут:
 - Министарства рударства и енергетике;
 - јавних факултета и института;
 - катастара и инспекцијских служби,
- ...све чешће се доживљавају као **партнери инвеститора**, а не као заштитници јавног интереса.
- Изостанак казни, прекида радова или ревизије спорних дозвола **додатно учвршћује перцепцију институционалне селективности**.

👉 Грађани почињу да сматрају да „право постоји само за оне који имају новац и везе“.

5.5.4 Страх од репресије и SLAPP тужби

- У неким локалним срединама, активисти и грађани:
 - добијају опомене, тужбе, или позиве у полицију;
 - бивају етикетирани као „непријатељи напретка“ у медијима блиским власти;
 - доживљавају изолацију и притисак у малим срединама;

- Стратегија не предвиђа:
 - механизме заштите узбуњивача;
 - санкције за институције које врше притисак;
 - подршку јавном дијалогу уместо конфронтације.

👉 Ово доводи до самоцензуре, повлачења из јавног живота и губитка вере у могућност демократске контроле власти.

5.5.5 Последице по легитимитет државе и одрживост развоја

- Јавне политике које се перципирају као **наметнуте и неслужбене грађанима**, губе легитимитет без обзира на економске показатеље;
- Еколошки и правни конфликти постају **извор дугорочне нестабилности**, укључујући:
 - радикализацију друштвених група;
 - дезинтеграцију локалних заједница;
 - општу демобилизацију грађанства.

👉 Овим се производи „демократски вакуум“, у коме одсуство поверења у институције постаје главна препрека сваком облику друштвено одрживог развоја.

Закључак подпоглавља 5.5

Нацрт стратегије, уместо да оснажи поверење грађана у институције и владавину права, **репродукује образце искључености, страха, неправедности и ћутања**. Њена имплементација без суштинске реформе регулаторног и демократског оквира доводи до:

- **дефакто приватизације државне власти;**
- **негирања улоге грађанина као носиоца суверенитета;**
- **губитка сврхе државе као заједничког добра свих, а не платформе моћних.**

Закључак поглавља V

Анализа Нацрта стратегије управљања минералним и другим геолошким ресурсима Републике Србије за период 2025–2040. године, са пројекцијом до 2050. године, указује на дубоке структурне поремећаје у односу према људским правима, улози грађана у демократским процесима и институционалним механизмима заштите животне средине.

Уместо да ојача правну сигурност, одговорност и поверење у институције, стратегија:

- **системски ускраћује грађанима право на благовремено обавештавање и учешће у одлучивању;**
- **маргинализује институције заштите животне средине**, укључујући министарства, инспекције и јавне научне установе;
- **легаллизује дерегулацију** као модел управљања ресурсима;

- **игнорише и не спречава конфликте интереса** унутар администрације, регулаторних тела и академског сектора;
 - **продубљује неповерење грађана у институције**, што резултира институционалном апатијом, социјалним конфликтима и повлачењем из демократског живота.
-

Кључни ефекти идентификовани у анализи:

1. **Демократски дефицит:** Грађани немају реалан приступ информацијама, учешћу у одлучивању или правној заштити. Постојећи механизми су недоступни, неефикасни или потпуно игнорисани.
 2. **Институционална хијерархија у корист инвеститора:** Уместо да штите јавни интерес, институције делују као технички сервис за реализацију инвестиционих аранжмана, без независности, капацитета или ауторитета.
 3. **Уништавање јавног поверења:** Становништво перципира институције као алате експлоатације, а не као чуваре права и добробити. Ово директно угрожава владавину права.
 4. **Системско насиље над принципом јавне контроле:** Стратегија промовише „тиху“ приватизацију јавног простора, ресурса и процеса одлучивања, без транспарентности и без јавне контроле.
-

Шире друштвене и правне импликације:

- Оваква стратегија ствара предуслове за **SLAPP тужбе**, селективне репресије, насиље над активистима, и деградацију слободе изражавања;
 - Подривају се основе **еколошке демократије** – могућност да заједнице одлучују о својој животној средини;
 - Системско игнорисање Орхуске конвенције, као и чланова 74, 86. и 87. Устава Републике Србије, **ствара основ за уставноправне спорове и међународне приговоре.**
-

Кључна порука овог поглавља

Уколико се оваква стратегија усвоји без суштинских измена и без уграђивања механизма заштите права грађана и ојачавања институционалне контроле, **неће бити реч о јавном документу за управљање ресурсима, већ о инструменту институционализованог развлашћивања грађана и природи супротстављеног развоја.**

6. РИЗИЦИ ПО УСТАВНИ ПОРЕДАК И ДУГОРОЧНЕ ПОСЛЕДИЦЕ ПО ЈАВНУ СВОЈИНУ

Ово поглавље анализира начин на који Нацрт стратегије управљања минералним и другим геолошким ресурсима (2025–2040) утиче на:

- поштовање уставних норми и принципа;
- интегритет режима јавне својине;
- стабилност у систему расподеле природних добара;
- заштиту јавних добара од неуставне приватизације.

6.1 Уставни принципи који се доводе у питање

Нацрт стратегије управљања минералним и другим геолошким ресурсима Републике Србије за период 2025–2040. са пројекцијом до 2050. године, поставља концепт управљања ресурсима који у више тачака отвара озбиљна питања усклађености са највишим правним актом Републике Србије – **Уставом из 2006. године**. У овом подпоглављу разматрају се уставни принципи који су потенцијално угрожени, заобилажени или релативизовани у предложеном документу, као и последице по уставни поредак уколико би такав модел био усвојен и спроведен.

6.1.1 Повреда сувереног права народа над природним богатствима (чл. 1. и чл. 86. Устава)

- Члан 1. Устава прокламује да суверенитет потиче од грађана и да они врше власт непосредно или преко својих изабраних представника;
- Члан 86. Устава одређује да су природна богатства у **јавној својини**, те да се могу **дати на коришћење само законом и у интересу грађана**.

👉 Стратегија у пракси омогућава уступање ресурса без претходног учешћа грађана, без јасних закона који прецизирају критеријуме заштите јавног интереса, и без евалуације дугорочне користи за грађане.

6.1.2 Запостављање принципа одрживог развоја и заштите животне средине (чл. 74. и чл. 87. Устава)

- Члан 74. Устава гарантује свакоме право на **здраву животну средину и обавештеност о њеном стању**;
- Члан 87. обавезује државу да **обезбеди рационално коришћење природних ресурса ради очувања и унапређења квалитета живота садашњих и будућих генерација**.

👉 Нацрт стратегије, како је формулисан, не утемељује поступке процене одрживости, не уважава еколошке носиве капацитете територије и не гарантује очување ресурса за будуће генерације.

6.1.3 Повреда начела јавности рада и транспарентности (чл. 41, чл. 51. и чл. 68. Устава)

- Члан 41. предвиђа **слободу изражавања и обавештеност грађана**;
- Члан 51. гарантује право на **слободан приступ информацијама од јавног значаја**;
- Члан 68. обавезује државу да обезбеди услове за **информисаност грађана и слободно учешће у јавном животу**.

👉 Стратегија не предвиђа јавно објављивање истражних дозвола, процена ризика, нити механизме правовременог информисања локалних заједница, чиме се нарушава транспарентност власти и омета демократска контрола.

6.1.4 Умањивање територијалне надлежности и права локалне самоуправе (чл. 12. и чл. 190. Устава)

- Члан 12. Устава утврђује да је локална самоуправа облик непосредног остваривања власти грађана;
- Члан 190. даје јединицама локалне самоуправе надлежност у области **заштите животне средине, простора и ресурса на својој територији**.

👉 Стратегија заобилази локалне самоуправе као институционалне актере у процесу издавања дозвола и одлучивања, чиме се нарушава уставни принцип децентрализације и локалне самосталности.

6.1.5 Угрожавање правне сигурности и владавине права (чл. 3. и чл. 20. Устава)

- Члан 3. дефинише **владавину права као основну вредност уставног поретка**;
- Члан 20. забрањује ограничавање људских и мањинских права мимо Устава.

👉 Игнорисање јавних интереса, неприменљивост правне заштите, неодговорност институција и нерегулисаност поступака у стратегији указују на дерогирање начела владавине права и нарушавање правне извесности грађана.

6.1.6 Одсуство механизма контроле уставности и уставне жалбе

- Стратегија не предвиђа могућност:
 - **уставноправне провере концесија**;
 - **обуставе пројеката због повреде основних права**;
 - **интервентне заштите јавног интереса у ванредним околностима** (нпр. еколошке катастрофе, сукоби интереса).

👉 На тај начин грађанима се де факто укидају уставом гарантовани механизми заштите од злоупотреба јавне власти у области управљања ресурсима.

Закључна напомена за подпоглавље 6.1

Уместо да буде у функцији операционализације уставних принципа, предложени нацрт стратегије:

- ствара систем паралелан уставноправном поретку;
- усмерава управљање ресурсима ка комерцијализацији без контроле;
- слабости институција не решава већ продубљује;
- поверење у уставни систем замењује административним ауторитаризмом.

С тога, неопходно је хитно оценити уставну заснованост предложене стратегије у целини, као и могуће последице њеног спровођења по унутрашњи поредак, суверенитет државе и основна људска права у Републици Србији.

6.2 Деинституционализација јавне својине

Јавна својина над природним богатствима, као што су руде, минерали, воде, земљиште и енергетски потенцијали, представља не само уставну категорију, већ и темељ суверенитета, економске безбедности и међугенерациске правде у једној држави. Међутим, Нацрт стратегије управљања минералним и другим геолошким ресурсима Републике Србије за период 2025–2040. уводи низ концептуалних и оперативних решења која доводе до **деинституционализације јавне својине** – тј. **губитка институционалних механизма заштите, надзора и управљања овом својином у корист трећих актера**.

6.2.1 Замена институционалног суверенитета комерцијалним моделом управљања

- Стратегија у пракси:
 - промовише модел **уступања ресурса на дужи временски период** (10, 20, 30 и више година) без обзира на развојне алтернативе;
 - не инсистира на јавном власништву над инфраструктуром која се гради (цевоводи, приступни путеви, прерађивачки капацитети);
 - не предвиђа **враћање у власништво државе након истека концесије**, нити механизме компензације у случају прекида или неиспуњавања уговора од стране концесионара.

👉 На тај начин, јавна својина губи својство трајности и претвара се у привремени инструмент капитала.

6.2.2 Институционално занемаривање органа јавне својине

- У стратешким решењима се:
 - **не помињу органи управљања јавном својином** (нпр. Републичка дирекција за имовину, органи локалних самоуправа надлежни за јавне површине и земљиште);

- **не позивају се инструменти контроле вредности јавне имовине**, као што је процена фискалне вредности минералног блага;
- **изоставља се обавеза укључивања јавног сектора у надзор над уговорима**, трансакцијама и рекултивацијом.

👉 Ово доводи до ситуације у којој институције задужене за управљање јавним ресурсима фактички не учествују у одлучивању о њиховој судбини.

6.2.3 Блокирање развоја јавног сектора у области експлоатације ресурса

- Стратегија не предвиђа:
 - оснивање јавних предузећа или института за експлоатацију одређених рудних богатстава;
 - хибридне моделе (државно-приватно) у којима држава задржава већински удео;
 - развој државне експертизе и кадрова у области управљања рударством.

👉 На тај начин, држава сама себи ускраћује могућност да буде активан учесник у економској експлоатацији природних ресурса, већ себе своди на административног посредника.

6.2.4 Јавна својина као „технички појам“ без правне заштите

- Јавна својина се у стратегији:
 - не третира као **неотуђиво и ненадокнадиво добро**, већ као објекат располагања;
 - не прати кроз **подаци о губитку или фрагментацији територије**;
 - није праћена мрежом **катастра јавне својине у зони истраживања/експлоатације**.

👉 Јавна својина се перципира као бирократска категорија, а не као израз јавног суверенитета и интереса.

6.2.5 Последице деинституционализације јавне својине

- Губитак државне контроле над:
 - просторним ресурсима;
 - природним резервама;
 - инфраструктуром и водним системима;
- Фрагментација и парцелизација јавног земљишта ради приступа инвеститору;

- Губитак развојне стратегије на бази јавног ресурса у корист зависности од страних улагања;
 - Смањена способност државе да регулише услове експлоатације и да заштити јавни интерес у случају кризе, катастрофе или раскида уговора.
-

Закључна оцена подпоглавља 6.2

Нацрт стратегије отвара врата **дугорочној деинституционализацији јавне својине** у области минералних ресурса. Уместо да јача капацитете државе и јавног сектора, она:

- укида или заобилази институције које штите јавну својину;
 - нормализује уступање ресурса без јавне контроле;
 - третира јавне ресурсе као преносиве, тржишне, и променљиве;
-

6.3 Скривена приватизација природних добара

Иако Нацрт стратегије управљања минералним и другим геолошким ресурсима формално не предвиђа отуђење јавне својине, детаљна анализа садржаја и имплицитних механизма указује на појаву **скривене приватизације** – процеса у коме јавна добра задржавају формални правни статус, али фактички прелазе у дугорочну контролу, коришћење и профитирање од стране приватних субјеката, без јавног надзора и без равномерне друштвене користи.

6.3.1 Концесиони модел без контролних механизма

- Стратегија се ослања на концесије као кључни инструмент, али:
 - не поставља јасне услове заштите јавног интереса;
 - не прописује обавезу да концесија буде економски исплатива по државу;
 - не предвиђа обавезно враћање добара у јавно коришћење након истека уговора;
- Приватни субјекти добијају:
 - ексклузивно право коришћења природних добара;
 - инфраструктурну подршку државе;
 - заштиту у регулаторним и правним поступцима.

👉 Ово резултира стањем у коме је власништво јавно, али је целокупна економска вредност – приватизована.

6.3.2 Недостатак транспарентности у трансакцијама над ресурсима

- Уговарање концесија и истражних дозвола се обавља:
 - ван очију јавности;
 - без претходне економске процене вредности ресурса;
 - без јавног конкурса у многим случајевима;
- Подаци о томе:
 - ко су власници или подизвођачи;
 - како су финансијски модели конципирани;
 - где завршава профит, нису доступни грађанима или институцијама.

👉 То ствара „сиву зону“ у којој се јавна својина приватизује путем непрозирних уговора.

6.3.3 Трансфер добити и утицаја ван правне територије Србије

- Уговарањем са страним компанијама, неретко из офшор зона, или преко подружница без капацитета, долази до:
 - изношења профита ван земље;
 - избегавања пореза или такси путем међународних финансијских аранжмана;
 - немогућности примене националних закона у случају спора.

👉 Формално, ресурси су у државном власништву – али су економски ефекти, контролни механизми и правна средства – ван домаћаја српског суверенитета.

6.3.4 Употреба јавних добара као средства обезбеђења приватних интереса

- Ресурси дати у концесију користе се као:
 - средство залог код страних банака;
 - основа за емитовање корпоративних обвезница;
 - политичка средства за добијање дозвола и подршке на другим локацијама;
- Стратегија не спречава:
 - пренос концесија на трећа лица;

- *утицај лобиста на локације и услове концесија;*
- *коришћење концесија у спекулативне сврхе.*

☞ Овим се државни ресурси претварају у инструменте приватног тржишта, без могућности интервенције државе у случају злоупотребе.

6.3.5 Грађани као економски губитници

- *Изостанак:*
 - *обавезне економске анализе трошкова и користи;*
 - *механизама равномерне расподеле прихода;*
 - *локалне ренте, дивиденде или компензације,*

...значи да заједнице у којима се налазе ресурси често:

- *трпе еколошке последице;*
- *немају корист од профита;*
- *не добијају јавне инвестиције од новца стеченог експлоатацијом.*

☞ На овај начин, скривена приватизација постаје и инструмент социјалне неправде.

Закључна оцена подпоглавља 6.3

Скривена приватизација није правни акт, већ **пракса институционалног прећуткивања, прикривања и нормализације приватног преузимања јавних ресурса.** Нацрт стратегије:

- *омогућава овакве процесе;*
- *не поставља никакве баријере;*
- *не дефинише механизме заштите јавног интереса.*

Последица је **губитак ефективног суверенитета над природним добрима, као и дубока економска, правна и социјална деградација принципа јавне својине.**

6.4 Уставноправне последице дерегулације

Дерегулација као стратешки модел представља процес смањења или укидања законских, институционалних и процедуралних ограничења ради подстицаја инвестиција. Иако се често представља као нужност ради „развоја и конкурентности“, када се примени у области управљања јавним ресурсима, попут минералног богатства, дерегулација постаје **правни механизам заобилажења уставних гаранција, слабљења државног надзора и деградације јавног интереса.**

6.4.1 Укидање уставом зајемчених механизма јавне контроле

- Уместо да предвиди:
 - јавно надметање,
 - унапред утврђене критеријуме јавне добробити,
 - обавезу јавног увида и расправе,
- ...стратегија подржава модел у којем **одлучивање постаје административно и затворено**, чиме се суспендују **суштински елементи демократске и правне државе**.

👉 *Јавна контрола над ресурсима се претвара у симулацију – формално постоји, али суштински не функционише.*

6.4.2 Ограничење приступа правди и правној заштити

- Правна дерегулација значи и:
 - укидање или обесмишљавање **права на жалбу, суспензију или ревизију** одлука о додели ресурса;
 - изостанак **обавезе спровођења стратешке процене утицаја на животну средину**;
 - **непостојање експлицитног права јавности на покретање поступка пред судом**.

👉 *То доводи до ситуације у којој грађани и удружења губе делотворна правна средства за заштиту својих уставних права.*

6.4.3 Непоштовање хијерархије правних норми

- Дерегулаторни приступ у стратегији:
 - пренебрегава постојеће законе (нпр. Закон о заштити животне средине, Закон о јавној својини, Закон о слободном приступу информацијама);
 - ставља под знак питања уставну хијерархију, где **Устав стоји изнад свих закона и подзаконских аката** (чл. 194. Устава);
 - фаворизује секторску „политику инвестиција“ над правним системом као целином.

👉 *На тај начин стратегија постаје де факто инструмент дискреционог и политички мотивисаног управљања, мимо уставног поретка.*

6.4.4 Оспоравање принципа социјалне државе

- Члан 1. Устава Републике Србије дефинише Србију као **социјалну државу засновану на владавини права**;
- Укидањем обавезе пружања заштите локалним заједницама, фер расподеле прихода и приступа информацијама, стратегија:
 - подрива тај принцип;
 - уводи логику неједнакости у приступу ресурсима и добити;
 - занемарује права угрожених категорија, попут сеоских заједница, мањина и сиромашних.

👉 *Дерегулација производи институционализовану неједнакост, што је у директној супротности са социјалним карактером државе.*

6.4.5 Нестанак институционалне одговорности

- Деререгулација доводи до:
 - расутих надлежности;
 - уклањања институционалне одговорности за штету;
 - немогућности утврђивања индивидуалне одговорности службеника и доносилаца одлука.

👉 *Уставни поредак се тиме претвара у фасаду, иза које институције губе садржај и способност деловања у јавном интересу.*

Закључна оцена подпоглавља 6.4

Дерегулација представљена у Нацрту стратегије није административно поједностављење – она је **системска уставноправна деструкција**, у којој:

- се укидају механизми јавне контроле;
- се суспендују правна средства заштите;
- се нарушава хијерархија правних извора;
- и се разграђује социјални карактер државе.

Ако би се такав модел применио, **владајућа структура би добила неограничену контролу над јавним ресурсима, без уставне или институционалне равнотеже.**

6.5 Дугорочне последице по међугенерациску правду и суверенитет

Међугенерациска правда представља темељни концепт одрживог развоја и уставног поретка Републике Србије, по коме свака генерација има право да ужива природна добра, али и обавезу да их очува за будуће генерације. Истовремено, економски и еколошки суверенитет државе подразумева њену способност да самостално управља ресурсима у интересу целокупног друштва.

Нацрт стратегије управљања минералним и другим геолошким ресурсима Републике Србије за период 2025–2040, са пројекцијом до 2050. године, **ни на једном месту не разматра ни концепт међугенерациске правде ни дугорочни суверенитет**, што има далекосежне последице.

6.5.1 Потпуна одсућност анализе утицаја на будуће генерације

- Стратегија:
 - не садржи пројекције стања ресурса у 2050. и даље;
 - не разматра девастацију терена и њену обновљивост;
 - не укључује екосистемске последице по земљиште, воду, шуме и климу;
 - не дефинише шта остаје за будуће генерације: **ресурси или отровне депоније**.

👉 Уместо наслеђа, будућим генерацијама се оставља трошак санације и деградирано окружење.

6.5.2 Уговорне обавезе као облик будуће правне подређености

- Дугорочне концесије (на 30–50 година) везују државу уговорима који:
 - ограниче слободу деловања будућих влада;
 - излажу Србију ризику од међународне арбитраже;
 - могу резултирати **финансијским обавезама будућих генерација** у случају раскида или ревизије.

👉 На тај начин, тренутна власт „залаже“ ресурсну будућност грађана у корист краткорочног буџетског прихода или политичког интереса.

6.5.3 Разграђивање ресурсне основе државног суверенитета

- Стратегија не предвиђа:
 - националне резерве кључних минерала (литијум, бакар, злато);

- обавезу да се одређени ресурси користе искључиво за домаће потребе;
- могућност суспензије концесија у случају геополитичке кризе.

☞ То значи да Србија губи способност да у будућности сама управља својим индустријским, енергетским и стратешким правцима развоја.

6.5.4 Продубљивање друштвених неједнакости у времену

- Без планирања заштите животне средине и равномерне расподеле добити:
 - будуће генерације ће носити терет еколошке деградације, социјалне неправедности и буџетске нестабилности;
 - уместо да наследе ресурсе, **наследиће штету, ризике и дугове**;
 - изгубиће могућност да самостално одлучују о моделу развоја.

☞ Ово је супротно принципу правичности у времену, по коме једна генерација не сме трајно да лиши другу њених природних права.

6.5.5 Међународноправна и етичка одговорност Србије

- Према Зеленом договору за Западни Балкан, Софијској декларацији и Орхуској конвенцији, Србија је преузела:
 - обавезу дугорочне одрживости;
 - обезбеђење интергенерацијске правде;
 - јавну доступност података о будућим утицајима;

...али стратегија:

- **не спомиње ниједан од ових докумената;**
- **не предвиђа механизам имплементације међународних обавеза;**
- **не обраћа пажњу на етичке обавезе према потомству.**

☞ Овиме се Србија доводи у позицију међународне непоузданости и етичке неодговорности.

Закључна оцена подпоглавља 6.5

Уместо да буде оријентисана ка будућности и изградњи одрживог друштва, стратегија представља документ краткорочног профита, политичке контроле и потпуног игнорисања последица које ће сносити они који тек долазе.

Дугорочне последице укључују:

- **губитак суверенитета у кључним секторима;**

- *институционализовање друштвене и временске неправде;*
- *ризик од еколошке, економске и социјалне катастрофе у будућности.*

Закључак поглавља VI

Анализа Нацрта стратегије управљања минералним и другим геолошким ресурсима Републике Србије за период 2025–2040. открива дубоко узнемиравајући образац **систематске дерегулације, институционалног развлашћивања и уставноправне дестабилизације**, која прети да трајно наруши основе јавне својине, суверенитета и међугенерациске правде у Србији.

Уместо да служи као оквир за одрживо, транспарентно и правично управљање ресурсима од националног значаја, стратегија фактички:

- **минимизује улогу уставом зајемчених принципа** јавности, правичности и социјалне одговорности;
- **не предвиђа механизме заштите јавне својине**, већ је третира као пасивно средство преносиво на приватни сектор;
- **омогућава дерегулацију** као инструмент административног дискреционог одлучивања, без правне одговорности;
- **нормализује скривену приватизацију** природних богатстава путем концесија, нетранспарентних уговора и преноса фактичке контроле;
- **уништава могућност будућих генерација** да користе ресурсе као основу економског, енергетског и развојног суверенитета.

Кључни налази поглавља VI:

Област	Утврђени ризик
Уставни поредак	Повреда чланова 1, 3, 12, 74, 86, 87, 190 и 194 Устава; угрожавање владавине права
Јавна својина	Деинституционализација, губитак контроле, симболичан статус без правне снаге
Приватизација	Скривени трансфер контроле и добити приватним и страним субјектима
Дерегулација	Укидање механизма јавне контроле, отварање простора за политичку самовољу
Међугенерациска правда	Игнорисање будућих генерација, отуђивање ресурса, дугорочне последице

Суверенитет	Губитак ресурсне основе државне самосталности, финансијска и правна зависност
--------------------	---

Кључна порука

Поглавље VI показује да стратегија, уместо да штити уставне вредности, јавна добра и будућност друштва, функционише као инструмент технократске приватизације и институционалне капитулације.

Уколико се овакав модел усвоји и спроведе без корених измена, Србија ризикује да:

- изгуби правни и политички суверенитет над својим ресурсима;
- остане без средства за одржив развој;
- претвори своју територију у експлоатациони објект у рукама економских центара моћи, ван демократског и уставног оквира.

VII. ПРЕПОРУКЕ ЗА РЕВИЗИЈУ СТРАТЕГИЈЕ

На основу свеобухватне анализе правних, институционалних, еколошких, социјалних и политичких аспеката предложене стратегије, формулисан је сет препорука које имају за циљ да документ буде усклађен са:

- Уставом Републике Србије;
- законима и институционалним поретком;
- ратификованим међународним обавезама (Орхуска конвенција, Софијска декларација, Agenda 2030, Зелена агенда);
- правилима добре управе и јавне контроле;
- интересима садашњих и будућих генерација.

7.1 Структурне препоруке – редизајн документа

Анализа Нацрта стратегије управљања минералним и другим геолошким ресурсима за период 2025–2040. године показала је да документ има озбиљне **структурне недостатке** који онемогућавају транспарентно читање, стратешко планирање у јавном интересу и институционалну примену у складу са Уставом и законима Републике Србије.

Постојећи нацрт, уместо да буде **функционални оквир за управљање природним богатствима**, делује као **пројекат нормативне камуфлаже**, у коме се суштински механизми јавне контроле, одрживог развоја и заштите животне средине потискују, релативизују или уопште не помињу.

7.1.1 Увођење посебног поглавља о уставноправном и међународном оквиру

- Стратегија мора увести:
 - **посебно поглавље у коме ће бити систематски обрађени релевантни чланови Устава РС**, нарочито чл. 1, 3, 12, 74, 86, 87, 190 и 194;
 - **наведене све ратификоване међународне конвенције** и обавезе Републике Србије, укључујући Орхуску конвенцију, Agenda 2030, Зелену агенду за Западни Балкан, Париски споразум и Софијску декларацију;
 - анализу **усаглашености предложених мера са овим актима**, са посебним освртом на међугенерациску правду, јавну својину и приступ правди.

👉 *Без овог оквира, стратегија остаје ван уставног и међународног правног система.*

7.1.2 Увођење кључних стратешких принципа у самом уводу

- Уводни део стратегије мора садржати експлицитну формулацију:
 - да је **примарна сврха стратегије заштита јавног интереса и очување јавне својине**;

- да је **здравље и благостање грађана изнад интереса експлоатације**;
- да је управљање ресурсима подложно **јавном, правном и институционалном надзору**;
- да се стратегија заснива на принципима:
 - *одрживог развоја,*
 - *међугенерациске правде,*
 - *еколошке безбедности,*
 - *локалне самоуправе,*
 - *учешћа јавности.*

👉 *Јасна вредносна оријентација мора бити присутна на почетку документа.*

7.1.3 Поновна структурација поглавља по функционалним целинама

Тренутни документ има непрегледну и административну структуру. Препоручује се прерада у следеће тематске целине:

1. **Правни и уставни оквир** (са наведеним актима);
2. **Визија и циљеви** (јасно дефинисани, мерљиви, временски оквирени);
3. **Стратешки принципи** (наведени горе);
4. **Институционални механизми** (ко одговара, ко контролише, како се мери успех);
5. **Економски модел управљања ресурсима** (порези, концесије, јавна добит, профитна расподела);
6. **Заштита животне средине** (еколошки катастар, процене, границе ризика);
7. **Јавно учешће и транспарентност** (како, када, ко, где);
8. **Примена, мониторинг и ревизија** (методе, фреквенција, индикатори).

👉 *Стратегија мора бити логички прегледна, са јасним одговорностима и индикаторима.*

7.1.4 Увођење обавезног прилога – Табела правне усклађености

- Саставни део документа мора бити:
 - табела са свим релевантним законским и уставним актима;

- преглед усклађености предложених мера са тим актима;
- наводи да ли је потребна измена закона, подзаконских аката или институционалне праксе;
- посебна колона: „ефекат на људска права и животну средину“.

👉 Ово је предуслов институционалне примене и смањења правне неодређености.

7.1.5 Увођење поглавља о јавном учешћу, праву на жалбу и транспарентности

- Јавност мора имати:
 - загарантовано **право на учешће у свим фазама стратешког управљања ресурсима**;
 - приступ свим документима, мапама, проценама и уговорима;
 - **механизам жалбе и заустављања штетних одлука**, укључујући судски пут и стратешку тужбу у јавном интересу (SLAPP баријера);
 - **јасно наведен контакт, рокови и обавезе објављивања информација**.

👉 Јавност није декор – јавност је правни субјект управљања природним добрима.

7.1.6 Прелазне и завршне одредбе – Механизам ревизије стратегије

- Стратегија мора садржати:
 - обавезу **ревизије документа на сваких 5 година**;
 - **јасно дефинисан процес евалуације**: ко је спроводи, који су критеријуми, како се јавност укључује;
 - одредбе о **обавезном објављивању свих података**, анализа, записника и извештаја;
 - **механизам интервенције** у случају угрожавања јавног интереса.

👉 Без механизма контроле и промене, стратегија постаје инструмент трајног развлашћивања.

Закључна напомена

👉 Редизајн документа није козметичка интервенција, већ услов да стратегија постане уставноправно, институционално и демократски одржива основа за управљање минералним ресурсима.

У супротном, документ остаје технократски манифест једностраног интереса, а не стратешки инструмент Републике Србије у функцији јавног добра.

7.2 Правне и институционалне измене

Уколико се Нацрт стратегије управљања минералним и другим геолошким ресурсима не надогради у правном и институционалном погледу, он неће бити могуће применити у складу са Уставом, ратификованим међународним конвенцијама и националним законодавством. Због тога су потребне **конкретне, операционализоване и правно обавезујуће измене**, које ће гарантовати да се јавни интерес не третира као декларативна вредност, већ као правно утемељени и институционално заштићени механизам.

7.2.1 Увођење обавезе јавних конкурса и транспарентности

- За све истражне и експлоатационе дозволе, неопходно је увести:
 - **јавне и конкурентне поступке** засноване на критеријумима јавне добробити;
 - обавезу **јавне објаве уговора** пре и након потписивања;
 - правно ваљани механизам за **оцену понуда у односу на утицај на животну средину и друштво**;
 - укључивање **независних посматрача, грађанских представника и локалних самоуправа**.

👉 Сваки пројекат мора проћи кроз институционално и демократско решето пре него што добије дозволу.

7.2.2 Увођење процене утицаја на људска права и јавно здравље

- Поред еколошких и економских анализа, стратешки документи и појединачне дозволе морају садржати:
 - **експлицитну процену утицаја на права локалног становништва**, укључујући право на воду, ваздух, здравље, безбедност и информације;
 - **процену ризика по угрожене групе** (мањине, сеоске заједнице, децу);
 - **стандардизовану процедуру процене утицаја на јавно здравље**, у складу са препорукама СЗО.

👉 Заштита људских права мора бити правна и процедурална обавеза у сваком пројекту.

7.2.3 Јачање надлежности и капацитета независних институција

- Неопходно је у закон увести:
 - надлежност **Заштитника грађана** да врши надзор над имплементацијом стратегије;

- обавезу **Повереника за информације од јавног значаја** да има приступ свим документима;
- улогу **Републичке дирекције за имовину** у мониторингу статуса јавне својине;
- обавезу укључивања **САНУ, академских и стручних тела** у ревизију и евалуацију.

👉 *Контрола не сме бити у рукама актера који имају финансијски или политички интерес у пројектима.*

7.2.4 Институционализација учешћа локалних самоуправа и заједница

- Потребно је законски уредити да:
 - ниједан пројекат не може почети без **сагласности локалне скупштине**;
 - локалне самоуправе имају право на **део прихода (рудну ренту, еколошку накнаду, компензације)**;
 - грађани добију статус „**заинтересоване јавности**“ са правом жалбе и покретања поступака;
 - формирају се **локални савети за надзор над експлоатацијом и заштитом животне средине**.

👉 *Без укључивања локалне заједнице, нема легитимитета за било какво коришћење ресурса.*

7.2.5 Увођење механизма правне ревизије и суспензије дозвола

- У закон о рударству, заштити животне средине и јавним набавкама потребно је увести:
 - могућност **анулирања уговора** уколико се **повреде уставна права** или настану штете;
 - **право на суспензију експлоатације** у случају повреде услова или појаве неочекиваног еколошког ризика;
 - могућност покретања **уставне жалбе** у случају повреде јавне својине или еколошког права;
 - обавезу **реципрочних правних последица** у случају повреде уговора од стране инвеститора.

👉 *Дозвола није дозвола за некажњивост – већ привилегија уз обавезу поштовања јавног интереса.*

7.2.6 Формирање независног тела за стратешки надзор

- Потребно је законом основати:

- **Агенцију или Савет за одрживи развој минералних ресурса**, састављену од представника академске заједнице, цивилног сектора, државних органа и локалних самоуправа;
- овлашћени орган за:
 - надзор над имплементацијом стратегије;
 - контролу уговора;
 - анализу ефеката;
 - припрему јавних извештаја.

👉 Стратегија не сме остати без тела које је независно од носилаца политичке и финансијске моћи.

Закључна напомена

👉 Без јасно прописаних, законски обавезујућих институционалних механизма и процедура, стратегија ризикује да постане инструмент политичке самовоље и приватног интереса.

Правне и институционалне преправке морају се спровести **упоредо са стратешком ревизијом**, у сарадњи са Народном скупштином, Министарством правде, Министарством заштите животне средине, Повереником, Заштитником грађана, академским телима и представницима јавности.

7.3 Еколошке и социјалне мере

Један од најозбиљнијих недостатака Нацрта стратегије управљања минералним и другим геолошким ресурсима је занемаривање конкретних мера заштите животне средине и друштвеног благостања. Иако се појмови „одрживост“ и „заштита животне средине“ декларативно помињу, у пракси не постоје јасно прописани механизми који би обезбедили да експлоатација ресурса не угрози здравље, безбедност и права локалних заједница, као ни интегритет екосистема.

Због тога су неопходне следеће **еколошке и социјалне мере**, као саставни део ревидиране стратегије:

7.3.1 Обавезна стратешка процена утицаја на животну средину (СПУЖС)

- За све стратешке документе, укључујући саму стратегију, и све регионалне рударске развојне планове, мора бити:
 - спроведена **обавезна СПУЖС** у складу са Законом о заштити животне средине;
 - укључена јавност, стручна и независна тела у процес процене;
 - обезбеђено јавно представљање налаза, уз могућност јавне расправе, ревизије и жалбе.

👉 СПУЖС мора постати претходни услов за легалност било које јавне политике у области минералних ресурса.

7.3.2 Катастар еколошких ризика и зона повећане заштите

- Успоставити **национални катастар еколошких ризика**, који обухвата:
 - осетљиве екосистеме;
 - заштићена подручја и подручја од изузетне вредности;
 - извори воде за пиће и зоне санитарне заштите;
 - историјски угрожене заједнице и културну баштину.
- Стратегија мора прописати **зоне у којима је рударство трајно забрањено**, као и **зоне са условном дозволом уз посебне мере и контролу**.

👉 Не постоји еколошка безбедност без просторне одбране животне средине.

7.3.3 Увођење стандарда екосистемске рехабилитације

- За сваки пројекат:
 - инвеститор мора унапред поднети **план рекултивације и санације**, са дефинисаним роковима, буџетом и техничким решењима;
 - увести **банкарску гаранцију** за случај да инвеститор не спроведе санацију;
 - рекултивација мора укључити **повратак биодиверзитета, заустављање ерозије и смањење климатског утицаја**.

👉 Уклањање експлоатације није довољно – мора се вратити вредност територији.

7.3.4 Успостављање Локалних еколошких и социјалних фондова

- У свакој општини или региону где се одвија експлоатација, мора се основати:
 - **фонд за еколошке и социјалне компензације**, финансиран из дела концесионе накнаде и профита;
 - средства из фонда користити искључиво за:
 - унапређење здравствене инфраструктуре,
 - обнову екосистема,
 - подршку угроженим категоријама становништва.

👉 Локалне заједнице морају имати директну, законски зајемчену корист од експлоатације која се одвија на њиховој територији.

7.3.5 Увођење „принципа нулте штете“ за здравље и воду

- Стратегија мора прописати:
 - нулту толеранцију на угрожавање извора воде за пиће;
 - обавезу хитног прекида активности уколико се уоче поремећаји у здравственим индикаторима становништва;
 - стални мониторинг здравља становништва, буке, квалитета ваздуха, тешких метала, радиоактивности и микрочестица.

👉 *Јавно здравље и вода не могу бити предмет ризика – већ апсолутни приоритет у заштити.*

7.3.6 Законска заштита социјално угрожених и традиционалних заједница

- Стратегија мора:
 - гарантовати недискриминацију мањинских и маргинализованих група;
 - предвидети посебну заштиту и подршку сеоским домаћинствима, староседеоцима и породицама са децом;
 - прописати обавезу пресељења уз пристанак и компензацију, где је неминовно.

👉 *У центру сваког пројекта мора бити човек, а не профит.*

Закључна напомена

👉 *Одрживост у области минералних ресурса није могућа без јасних еколошких стандарда и друштвених механизма компензације, учешћа и заштите.*

Еколошке и социјалне мере не смеју бити додатак, већ саставни, обавезујући део сваке фазе планирања, имплементације и ревизије стратешких докумената и појединачних пројеката.

7.4 Јачање јавне својине и суверенитета

Јавна својина над минералним и геолошким ресурсима представља темељну компоненту **економског, уставноправног и политичког суверенитета Републике Србије**. Међутим, Нацрт стратегије у садашњем облику третира јавну својину као **апстрактан или симболички ентитет**, док практичну контролу и профитне токове препушта приватним и страним актерима, чиме се фактички разграђује уставом загарантовани систем јавног добра.

Потребно је стратешки и правно осигурати **ефективно јачање јавне својине и очување ресурсног суверенитета** кроз следеће мере:

7.4.1 Ревидирање статуса јавне својине у стратегији

- Стратегија мора:

- **експлицитно признати минералне ресурсе као неизузимиву јавну својину**, у складу са чланом 86. Устава и Законом о јавној својини;
- забранити **пренос својинских права**, осим у строго дефинисаним ситуацијама уз сагласност Народне скупштине;
- прописати да је **управљање ресурсима искључиво јавно-правна функција**, која се не може пренети на приватне актере без директног јавног надзора.

👉 *Јавна својина није правна формалност – она мора бити суштински политички и економски инструмент.*

7.4.2 Успостављање Катастра јавних минералних ресурса

- Неопходно је законски утврдити обавезу формирања:
 - **централног електронског регистра јавне својине над минералима**, са отвореним приступом;
 - регистра мора да садржи: локације, процењене резерве, статус концесије, вредност ресурса и приходе;
 - информације се морају редовно ажурирати и бити доступне јавности и надлежним институцијама.

👉 *Ко не зна чиме управља – не може ни управљати у јавном интересу.*

7.4.3 Забрана заложног права и колатерализације природних ресурса

- У стратегију и пратеће законе увести:
 - **експлицитну забрану залагања јавних ресурса као обезбеђења за кредите, обвезнице или гаранције**;
 - забрану употребе концесионих уговора као облика преноса суверенитета у међународним финансијским аранжманима;
 - прописати да уговарање са офшор компанијама или непрозирним структурама повлачи **ништавност уговора**.

👉 *Јавна својина није средство трговања – већ ресурсна основа државности.*

7.4.4 Увођење државне резерве стратешких минерала

- Стратегија мора:
 - идентификовати стратешке минерале (нпр. литијум, бакар, злато) и прописати **ограничења на њихов извоз или приватну експлоатацију**;
 - успоставити **државну резерву** која се користи само у јавне сврхе: енергетску транзицију, здравство, индустријски развој;

- прописати механизам контроле и ревизије државних залиха.

👉 Суверенитет није могућ без способности државе да сама контролише критичне ресурсе.

7.4.5 Обавезна законска верификација сваког преноса права

- Стратегија мора прописати да:
 - сваки пренос управљачких права, дугорочних концесија или измена уговора мора проћи **верификацију у Народној скупштини**;
 - јавна расправа и сагласност локалне самоуправе су предуслови за било какву трансакцију над јавним ресурсима;
 - **надлежна тужилаштва и Повереник за јавну својину** морају дати мишљење пре потписивања уговора.

👉 Уставом загарантована јавна својина захтева уставни ниво заштите у пракси.

7.4.6 Пореска и буџетска политика у корист јавне својине

- Предложити реформу:
 - концесионе ренте – да буде пропорционална вредности ресурса, профиту и ризику;
 - увођење **еколошког пореза на девастацију терена и ресурса**;
 - обавезу **уплате дела добити у фонд за заштиту јавне својине**.

👉 Јавна својина мора бити извор јавне добити – не приватног профита.

Закључна напомена

👉 Одрживи развој, демократска легитимност и правна државност нису могући без суштинског враћања јавне својине у институционални, политички и финансијски оквир Републике Србије.

Јачање јавне својине и суверенитета мора бити срж ревидиране стратегије, а не споредна техничка тема.

7.5 Демократска и комуникациона реформа

Један од најозбиљнијих недостатака Нацрта стратегије управљања минералним и другим геолошким ресурсима за период 2025–2040. године јесте **одсуство суштинских демократских процедура и транспарентности**, што ствара климу институционалног искључења грађана, јавности и стручне заједнице.

Да би се ова стратегија уопште могла сматрати легитимним јавним политичким актом, мора бити темељно реформисана у погледу **учешћа јавности, права на информације, транспарентности одлучивања и правне заштите**, кроз конкретне мере.

7.5.1 Увођење обавезне јавне расправе за све фазе

- Законски прописати обавезу:
 - јавне расправе на националном и локалном нивоу пре усвајања или измена стратегије;
 - јавне расправе у процесу одобравања сваког појединачног пројекта (истражног, експлоатационог, логистичког);
 - обавезе јавне расправе у свим општинама на чијој територији се налазе потенцијалне или активне рударске зоне;
 - навођења резултата расправе у званичном документу.

👉 *Јавна политика без јавне расправе није политика, већ административна наметнута одлука.*

7.5.2 Обавезно објављивање свих релевантних докумената

- Прописати да Министарство и сви други актери морају:
 - објавити све уговоре, анексе, студије, процене утицаја и експертске извештаје у року од 5 дана од потписивања или пријема;
 - одржавати јавну интернет платформу са архивом докумената, картама, видео-снимцима јавних расправа и другим материјалима;
 - објављивати месечне извештаје о свим променама у статусу концесија, дозвола, дозвола за изградњу, мониторинга, санкција итд.

👉 *Транспарентност није добра воља, већ уставна обавеза у складу са чл. 51. Устава и Законом о слободном приступу информацијама.*

7.5.3 Демократска дигитална платформа за комуникацију са грађанима

- Формирати јавни дигитални портал:
 - на коме грађани могу постављати питања, подносити примедбе, пратити одговоре институција;
 - са отвореним подацима (open data) о свим аспектима стратешких, економских и еколошких параметара пројеката;
 - где се објављују сви резултати јавних расправа, анкета, експертских анализа;
 - у који су интегрисани подаци из катастра, уговора, мониторинга и дозвола.

👉 *У дигиталном добу, демократија захтева дигиталну структуру партиципације и контроле.*

7.5.4 Гаранције за правну заштиту јавности и активиста

- Законски увести:
 - право на **стратешку тужбу у јавном интересу** (public interest litigation);
 - заштиту од **SLAPP тужби** (тужбе које имају за циљ да застраше и ућуткају активисте, новинаре и грађане);
 - процесуалну могућност да **локална удружења, синдикати и научне институције имају статус странке у поступку**;
 - **гаранцију заштите узбуњивача** унутар институција и компанија.

👉 *Јавни интерес не сме бити ризична активност за грађанина.*

7.5.5 Инклузија маргинализованих група у процес одлучивања

- Обавезно обезбедити:
 - присуство представника сеоских заједница, жена, младих, националних мањина и особа са инвалидитетом у саветодавним телима;
 - превођење докумената на језике националних мањина и једноставан језик;
 - омогућавање јавних састанака у физички доступним просторима и дигитално;
 - подршку техничком описмењавању и праћењу процеса.

👉 *Партиципативна демократија је немогућа без партиципативне инклузије.*

Закључна напомена

👉 *Демократска и комуникациона реформа стратегије није додатак, већ услов њене уставне легитимности и политичке одговорности.*

Рударска политика која се води без јавности, води се против јавности. Ревидирана стратегија мора гарантовати да је свака одлука предмет јавне контроле, дијалога и правне заштите.

7.6 Међународноправна и регионална усклађеност

Република Србија је потписница више међународних споразума и процеса који се односе на заштиту животне средине, приступ информацијама, учешће јавности у доношењу одлука и право на правну заштиту у еколошким питањима. Стратегија управљања минералним и другим геолошким ресурсима, као вишегодишњи и системски документ, мора бити **у потпуности усаглашена са овим обавезама**, како би била легитимна у уставноправном, међународноправном и политичком смислу.

7.6.1 Усаглашеност са Орхуском конвенцијом (UNECE, 1998 – ратификована 2009)

Орхуска конвенција, у чл. 6, 7 и 9, обавезује Србију на:

- **благовремено, ефикасно и стварно учешће јавности у доношењу одлука о пројектима и политикама које утичу на животну средину;**
- **слободан приступ свим релевантним информацијама;**
- **право на правну заштиту** уколико је неко искључен из одлучивања или му је ускраћена информација.

Нацрт стратегије:

- ✗ не гарантује јавну расправу по појединачним пројектима,
- ✗ не гарантује право на жалбу,
- ✗ не обезбеђује превентивну правну заштиту,
- ✗ не успоставља обавезу објављивања података у доступном формату.

👉 *Ревидирана стратегија мора садржати посебно поглавље о имплементацији Орхуске конвенције.*

7.6.2 Усаглашеност са Софијском декларацијом и Зеленом агендом за Западни Балкан (2020)

Софијском декларацијом Србија се обавезала на:

- **декарбонизацију, енергетску транзицију и правичан развој;**
- **усклађивање политика са ЕУ принципима о животној средини и јавним добрима;**
- **улагање у зелене технологије и циркуларну економију;**
- **јачање транспарентности и јавног надзора.**

Нацрт стратегије:

- ✗ не разматра декарбонизацију као критеријум у развоју рударских пројеката,
- ✗ не спомиње циркуларну економију,
- ✗ не предвиђа јавне механизме праћења,
- ✗ не поставља критеријуме енергетске и климатске усаглашености.

👉 *У документ се мора интегрисати мапа усклађености са Зеленом агендом и правилима ЕУ.*

7.6.3 Усклађеност са УН Агендом 2030 – Циљеви одрживог развоја (SDGs)

Највише угрожени циљеви у постојећем тексту стратегије:

- **Циљ 6** – Чиста вода и санитација;
- **Циљ 12** – Одговорна потрошња и производња;
- **Циљ 13** – Климатске акције;
- **Циљ 15** – Живот на копну;
- **Циљ 16** – Мир, правда и снажне институције.

Нацрт стратегије:

- ✗ не садржи SDG индикаторе,
- ✗ не врши процену усклађености са циљевима,
- ✗ не предвиђа извештавање или праћење прогреса у оквиру SDG.

👉 Стратегија мора укључити матрицу усклађености са SDG циљевима и индикаторима.

7.6.4 Регионална координација и трансгранична усаглашеност

С обзиром на:

- карактер ресурса који се налазе у прекограничним водотоцима (нпр. Јадар, Тимок, Лим),
- потенцијалне трансграничне утицаје (прашина, отпадне воде, миграција становништва),
- међународну повезаност инвеститора,

...неопходно је да стратегија:

- предвиди **обавезу нотификације суседних држава** (чл. 3 и 5 Конвенције ЕСПОО),
- укључи **механизме сарадње са комшијским државама** у домену еколошког мониторинга,
- успостави **механизме правне одговорности у транснационалним пројектима**.

👉 Србија не сме бити изоловано поље експлоатације – већ одговоран регионални партнер.

Закључна напомена

👉 Међународноправна и регионална усклађеност није питање имиџа, већ питање правне ваљаности, легитимитета и будућег приступа фондовима, инвестицијама и политичком дијалогу.

Ревидирана стратегија мора бити усклађена са:

- **Орхуском конвенцијом** – приступ информацијама, учешће, правна заштита;
- **Софијском декларацијом и Зеленом агендом** – правична транзиција, одрживост;
- **UN SDG агендом** – индикатори, одговорност, извештавање;
- **ЕСПОО конвенцијом** – трансгранична процена утицаја и сарадња.

Закључна препорука

Анализа Нацрта стратегије управљања минералним и другим геолошким ресурсима Републике Србије за период 2025–2040. године, са пројекцијом до 2050, показује да се документ у садашњој форми **не може сматрати уставноправно одрживим, институционално применљивим, еколошки одговорним, нити социјално праведним**.

Документ има **структурне, правне, институционалне и вредносне недостатке** који, уколико се не отклоне, могу имати **далекосежне и неповратне последице по јавну**

својину, уставни поредак, право грађана на здраву животну средину и дугорочни економски суверенитет Републике Србије.

Стратегија у садашњем облику:

- Не гарантује приоритет јавног интереса над комерцијалним интересима;
 - Не препознаје и не штити јавну својину као ресурс државности;
 - Не успоставља механизме јавне контроле, правне заштите и демократског учешћа;
 - Не поштује ратификоване међународне уговоре (Орхуска конвенција, SDG, Софијска декларација);
 - Не предвиђа инструменте заштите животне средине и здравља грађана;
 - Омогућава прикривену дерегулацију, институционалну зависност и скривену приватизацију.
-

Због тога се Shadow Report засновано препоручује следеће:

1. Повлачење постојећег нацрта из процедуре усвајања

- Неопходно је зауставити даље институционално разматрање тренутног нацрта док се не спроведе јавна, стручна и институционална ревизија.

2. Формирање интердисциплинарне Радне групе за ревизију

- Радну групу морају чинити:
 - представници академске заједнице;
 - представници независних институција (Заштитник грађана, Повереник, ДРИ);
 - представници локалних самоуправа и јавности;
 - стручњаци за уставно право, животну средину, јавну својину, рударство и међународне обавезе.

3. Спровођење свеобухватне јавне расправе

- Министарство рударства и енергетике, у сарадњи са другим органима, мора обезбедити:
 - регионалне расправе у свим погођеним подручјима;
 - отворене дигиталне платформе;
 - објављивање свих материјала на приступачан начин;
 - уважавање и документовање коментара.

4. Усвајање новог, уставно усаглашеног стратешког документа

- Нови нацрт стратегије мора бити:
 - правно утемељен у Уставу и законима РС;
 - усклађен са међународним конвенцијама и обавезама;
 - заснован на принципима међугенерациске правде, одрживости, јавног надзора и транспарентности;
 - институционално оперативан и проверљив;
 - усвојен тек након јавне расправе, независне стручне оцено и парламентарне дебате.

Последња реч

👉 Природни ресурси нису само економска актива, већ стратешки стуб државности, колективног суверенитета и међугенерациске одговорности. Стратегија која њима управља не сме бити технократски шаблон, већ документ од највишег јавног значаја. Уколико се не ревидира у потпуности, Нацрт стратегије у садашњој форми представља ризик не само по животну средину и економску стабилност, већ и по сам уставноправни интегритет Републике Србије.

8. НАПОМЕНЕ, ПРИЛОЗИ И МЕТОДОЛОШКЕ НАПОМЕНЕ

Ово завршно поглавље има за циљ да разјасни методолошки приступ изради извештаја, структуру прилога, правни оквир на који се Shadow Report позива, као и да постави смернице за даље праћење, објављивање и институционално поступање.

8.1 Методологија израде Shadow Report-а

Извештај је израђен применом следећих метода:

- **Анализа правне усклађености:** процена усклађености стратегије са Уставом Републике Србије, релевантним законима и ратификованим међународним уговорима;
- **Евалуација јавних политика:** идентификација индиција системских ризика, институционалне преваге, дерегулације и привилеговања интереса инвеститора;
- **Еколошка и социјална анализа:** процена последица по животну средину, јавно здравље, права заједница и међугенерацјјску правду;
- **Компаративна анализа:** усклађеност са Зеленом агендом, Орхуском конвенцијом, SDG циљевима и Софијском декларацијом;
- **Анализа комуникационе и демократске транспарентности:** да ли стратегија обезбеђује приступ информацијама, учешће јавности и правну заштиту.

Извештај се ослања на:

- званични Нацрт стратегије (2025),
- извештај о стратешкој процени утицаја на животну средину,
- Устав Републике Србије,
- законе Републике Србије,
- међународне уговоре.

8.2 Структура и сврха прилога

Извештају су приложени следећи додатни документи и прилози:

Ознака	Назив прилога	Сврха
Прилог 1	Табела уставних одредби	Идентификација чланова Устава који су релевантни и потенцијално угрожени

Прилог 2	Табела ратификованих споразума	Преглед међународних обавеза које стратегија мора поштовати
Прилог 3	Матрица усклађености са SDG циљевима	Указивање на рупе у стратегији у односу на Agenda 2030
Прилог 4	Регистар ризичних одредби стратегије	Листа формулација из нацрта које представљају системски ризик
Прилог 5	Мапа концесионих зона и заштићених подручја	Географска процена колизије јавног и комерцијалног интереса
Прилог 6	Предлог измена и допуна стратегије	Формални нацрт измена у складу са препорукама извештаја
Прилог 7	Примери добрих пракси из региона (Словенија, Аустрија)	Упоредна анализа за могућу транспозицију у домаћи систем
Прилог 8	Критеријуми за идентификацију SLAPP тужби	Заштита активиста и јавности
Прилог 9	Контакт листа релевантних институција	За слање извештаја и институционалну комуникацију

8.3 Напомене о правном статусу Shadow Report-а

Овај извештај има:

- **грађански и стручни карактер**, са циљем институционалног реаговања;
- сврху да буде достављен:
 - Народној скупштини Републике Србије,
 - Заштитнику грађана,
 - Поверенику за информације,
 - Министарству рударства и енергетике,
 - Европској комисији,
 - UNECE Комитету за примену Орхуске конвенције.

Shadow Report није замена за институционалну ревизију, али је **легитимно средство јавне интервенције** у процесу доношења стратешких докумената.

8.4 Смернице за објављивање и јавну доступност

- Shadow Report се мора:
 - објавити у потпуности на интернет страници подносиоца;
 - превести на енглески за потребе међународне комуникације;
 - доставити свим релевантним органима у папирном и дигиталном облику;
 - бити пратњен медијском презентацијом и јавним наступима стручњака.

8.5 Закључна напомена

👉 *Shadow Report је израз одговорног, транспарентног и конструктивног ангажмана грађанског друштва и стручне јавности у процесу стратешког планирања од највишег јавног значаја.*

Прилог 1: Табела уставних одредби

Сврха: Идентификација чланова Устава који су релевантни и потенцијално угрожени

Бр.	Члан Устава РС	Назив и садржај	Повезаност са стратегијом	Потенцијална повреда
1.	Члан 1	Србија је суверена држава заснована на владавини права и социјалној правди.	Управљање ресурсима спада у домен суверенитета.	Стратегија омогућава страним инвеститорима и институцијама де факто контролу над ресурсима.
2.	Члан 3	Владавина права је основна претпоставка Устава.	Одсуство механизма правне заштите и контроле.	Прекомерна дискреција органа без јавног надзора подрива владавину права.
3.	Члан 12	Закони морају бити у складу са ратификованим међународним уговорима.	Орхуска конвенција, SDG, Софијска декларација.	Стратегија игнорише међународне обавезе (учешће јавности, приступ информацијама).
4.	Члан 16	Спољна политика се заснива на општепризнатим начелима међународног права.	Обавезе према ЕУ и УН агендама.	Одсуство усклађености стратегије са Зеленом агендом и ЕСПОО конвенцијом.
5.	Члан 51	Свако има право на обавештеност о питањима од јавног значаја.	Одсуство јавног портала, документи се не објављују транспарентно.	Ограничен приступ информацијама онемогућава остваривање овог права.
6.	Члан 74	Право на здраву животну средину.	Рударске активности угрожавају здравље и екосистеме.	Нема ефикасних механизма превенције и санкционисања загађивача.
7.	Члан 86	Природна богатства су у својини Републике Србије.	У стратегији се јавна својина третира номинално.	Концесије и управљачка права се преносе без скупштинске контроле.
8.	Члан 87	Заштита и коришћење природних богатстава уређује се законом.	Стратегија делује као нормотворни акт без правне снаге.	Премошћује законску регулативу и подрива улогу Скупштине.

9.	Члан 97 (став 14)	Република уређује и обезбеђује коришћење природних богатстава.	Употреба ресурса се делегира инвеститорима.	Суштински се одриче управљачке улоге државе.
10.	Члан 190	Јединице локалне самоуправе имају право на имовину и самостално управљање.	Стратегија не предвиђа обавезу сагласности локалних органа.	Локалне заједнице искључене из процеса одлучивања.
11.	Члан 194	Устав је највиши правни акт. Сви акти морају бити у складу са Уставом.	Стратегија игнорише више уставних принципа.	Уставни поредак је потенцијално угрожен због правне недоследности.

Закључна напомена уз Прилог 1

Стратегија у садашњем облику потенцијално крши више кључних уставних одредби, нарочито у погледу:

- јавне својине (чл. 86),
- права грађана на здраву животну средину (чл. 74),
- учешћа јавности у доношењу одлука (чл. 51),
- и уставног начела суверенитета и владавине права (чл. 1, 3, 194).

Ова табела служи као основ за евентуално **покретање поступка за оцену уставности**, као и аргументована основа за препоруке Народној скупштини, Уставном суду, Поверенику и Заштитнику грађана.

ПРИЛОГ 1а: ПРАВНА АНАЛИЗА УСТАВНЕ НЕУСАГЛАШЕНОСТИ СИСТЕМА УПРАВЉАЊА РЕСУРСИМА У НАЦРТУ СТРАТЕГИЈЕ

1. Назив анализираног акта

Нацрт Стратегије управљања минералним и другим геолошким ресурсима Републике Србије за период 2025–2040. године, са пројекцијом до 2050. године („Нацрт Стратегије“).

2. Предмет анализе

Правна анализа система формалне задршке јавне својине и суштинске предаје управљачких и економских права приватним инвеститорима, у контексту уставноправних обавеза Републике Србије у управљању природним ресурсима.

3. Уставноправни основ за анализу

Оспорене одредбе и концепти у Нацрту Стратегије разматрају се у светлу следећих чланова Устава Републике Србије:

Члан Устава	Садржај
чл. 86	Природна богатства су у својини Републике Србије и добра од општег интереса.
чл. 97	Република Србија је надлежна за управљање и заштиту природних богатстава.
чл. 135	Република је дужна да уређује и обезбеђује рационално коришћење природних ресурса.
чл. 16	Потврђени међународни уговори морају бити у складу са Уставом.
чл. 194	Устав је највиши правни акт; сви општи акти морају бити сагласни са њим.

4. Кључне тачке уставне неусаглашености

4.1. Декларативно власништво државе, суштинска предаја управљања

Иако се у Нацрту Стратегије афирмише државно власништво, у пракси се сви елементи управљачких, оперативних и профитних права преносе на инвеститоре. Држава задржава само регистарску и дозволну функцију, без могућности ефективне контроле над динамиком и условима експлоатације.

➔ **Повреда члана 86. Устава** – јавна својина губи суштинско значење и функцију.

4.2. Укидање суверене државне контроле

Предложени модел не афирмише улогу државе као активног управљача ресурсима, већ као сервисног тела за процедуре одобравања. На тај начин се надлежност државе у управљању природним богатствима редукује на административну форму.

➔ **Повреда члана 97. Устава** – држава одустаје од управљачке улоге која јој је поверена Уставом.

4.3. Онемогућавање јавног надзора и учешћа

Одсуство механизма јавне контроле над уговорима, експлоатационим плановима и ефектима по животну средину доводи до ускраћивања грађанима могућности да учествују у заштити јавног добра.

➔ **Повреда чл. 74. и чл. 135. Устава** – јавност се искључује из управљања добрима која су од општег значаја.

4.4. Дисконтинуитет између форме и праксе

Нацрт Стратегије успоставља систем у коме:

- држава **формално остаје власник ресурса**;
- али **нема ефективну контролу** над условима, динамиком, штетом и профитом од експлоатације.

➔ Овај модел представља **структурално обесмишљавање уставне одредбе о јавном добру** и практичну приватизацију у оквиру формално јавне својине.

5. Закључак правне анализе

Нацрт Стратегије, у свом концепту управљања, **није у сагласности са Уставом Републике Србије**. Он не осигурава:

- стварну заштиту јавног интереса,
- ефикасну контролу над концесијама,
- нити равноправно учешће грађана у управљању природним богатствима.

Уместо тога, он подржава **модел институционалног повлачења државе и преноса управљачких права приватним субјектима**, што је у супротности са уставним начелима.

6. Препоруке за ревизију Стратегије

- Увести јасне уставне механизме контроле концесија (јавни увид, парламентарна надлежност, обавезне јавне расправе).
- Прецизно дефинисати разлику између власништва, коришћења и управљања ресурсима.
- Уградити механизме повратне контроле и ревизије концесионих уговора.
- Осигурати усклађеност свих институционалних процедура са чл. 86, 97. и 135. Устава.
- Обавезати Министарство да при сваком пројекту укаже на уставне ризике у оквиру процене утицаја.

Прилог 2: Табела ратификованих споразума

Сврха: Преглед међународних обавеза које стратегија мора поштовати

Бр .	Назив споразума	Година ратификације	Основне обавезе	Повезаност са стратегијом	Индикатори неусклађености
1.	Орхуска конвенција (UNECE)	2009.	Приступ информацијама, учешће јавности, правна заштита	Недостаје свеобухватно укључивање јавности у доношење стратегије и дозвола	Одсуство транспарентности, јавних расправа, правне заштите
2.	Конвенција ЕСПОО	2007.	Обавеза процене трансграничних утицаја на животну средину	Геолошке активности могу утицати на суседне државе (нпр. водотокови)	Није спроведена анализа трансграничног утицаја
3.	Agenda 2030 – SDG (УН)	2015. (интегрисана путем владиних политика)	Одрживи развој, заштита животне средине, равноправност, транспарентност	Стратегија не користи SDG индикаторе нити показује усклађеност	Неексплицитно одступање од Циљева 6, 12, 13, 15, 16
4.	Софијска декларација (Green Agenda for WB)	2020.	Енергетска транзиција, циркуларна економија, декарбонизација, владавина права	Стратегија не разматра декарбонизацију нити предвиђа еколошку транзицију	Потпуно одсуство планова за усклађеност са овом декларацијом
5.	Aarhus Protocol on PRTRs (Регистри загађивача)	2010.	Обавезна јавна база података о загађивачима и отпаду	Нема обавезе инвеститора да уносе податке у јавне регистре	Нема предвиђеног механизма извештавања

6.	Конвенција о биолошкој разноврсности (CBD)	2001.	Заштита екосистема, очување природних ресурса, обнова деградираних подручја	Стратегија не гарантује заштиту угрожених подручја или врста	Не постоје мере за заустављање деградације природе
7.	Конвенција о климатским променама – UNFCCC + Париски споразум	2017.	Смањење емисија, климатска адаптација, „нето-нулта емисија“	Нема мере декарбонизације у рударским пројектима	Стратегија игнорише климатску политику
8.	Конвенција о заштити културне и природне баштине (UNESCO)	2001.	Забрана активности које угрожавају заштићена подручја	Потенцијалне колизије са зонама културне и природне баштине	Нема процене утицаја на културну баштину
9.	Конвенција о правима детета (CRC)	1990.	Здраво окружење, приступ чистој води, заштита здравља деце	Стратегија не разматра ризике по децу и школе у зонама експлоатације	Изостанак заштитних механизма за угрожене категорије

Закључна напомена уз Прилог 2

👉 Стратегија у садашњем облику није усклађена са низом ратификованих међународних уговора, што представља повреду члана 16. и 194. Устава Републике Србије и значајан институционални ризик.

Shadow Report препоручује да се при ревизији стратегије:

- изради **матрица усклађености** са наведеним споразумима;
- укључи **поглавље о међународноправним обавезама**;
- формира **надзорни механизам** за праћење примене ових обавеза у свим рударским и геолошким пројектима.

Прилог 3: Матрица усклађености са Циљевима одрживог развоја (SDG)

Сврха: Указивање на рупе и неусклађености стратегије у односу на УН Agenda 2030

SDG Циљ	Назив и опис циља	Повезаност са и рударством геолошким ресурсима	Степен усклађености стратегије	Примедбе и ризици
SDG 6	Чиста вода и санитација	Рударске активности могу угрозити водотокове и изворишта	✗ Нема система нулте толеранције на загађење вода	Није предвиђена обавезна заштита водоизворишта
SDG 7	Пристап приступачној и чистој енергији	Геолошки ресурси могу подржати транзицију ка обновљивим изворима	△ Делимично, али без обавеза ка декарбонизацији	Не постоји веза са планом енергетске транзиције
SDG 12	Одржива производња и потрошња	Контрола отпада, рекултивација, одговорност за ресурсно трошење	✗ Недостају механизми циркуларне економије	Нема система рециклаже, ни плана ревитализације
SDG 13	Климатске акције	Рударство има директан утицај на емисију гасова	✗ Стратегија игнорише климатске ефекте	Не постоји план за смањење емисија или климатску адаптацију
SDG 15	Живот на копну	Рударство угрожава биодиверзитет, земљиште и екосистеме	✗ Нема процене утицаја на заштићена подручја и врсте	Не предвиђа се ни рехабилитација деградираних подручја
SDG 16	Мир, правда и јаке институције	Укључивање јавности, транспарентност, институционална одговорност	✗ Одсуство транспарентности, јавних надзора и механизма правне заштите	Постоји ризик од корупције и институционалне затворености
SDG 5	Равноправност полова	Жене су често искључене из енергетско-ресурсних процеса	△ Није обрађено	Није предвиђено родно инклузивно учешће или подршка женама у

				руралним подручјима
SDG 11	Одрживи градови и заједнице	Локалне самоуправе морају учествовати у одлучивању	✗ Искључење локалних скупштина и грађана из процеса	Централизација одлучивања нарушава одрживост заједница
SDG 17	Партнерства за циљеве	Партнерства са НВО, локалним заједницама и међународним актерима	△ Слаб развој инструмената сарадње	Не постоје предвиђене платформе дијалог за и партнерства

Легенда степена усклађености:

- ✓ Потпуно усклађено
- △ Делимично/недовољно усклађено
- ✗ Озбиљна неусклађеност / изостављено

Закључна напомена уз Прилог 3

👉 *Нацрт стратегије у потпуности или делимично крши бар седам од 17 Циљева одрживог развоја УН Agenda 2030, што не само да подрива међународни кредибилитет Србије, већ доводи у питање могућност приступа финансијама из међународних фондова за одрживи развој и климу.*

Shadow Report препоручује:

- да се у нову верзију стратегије интегрише **посебно SDG поглавље**;
- да се у процесу примене користе **праћење по SDG индикаторима**;
- да се свака дозвола и пројекат процењује по критеријумима SDG усклађености.

Прилог 4: Регистар ризичних одредби стратегије

Сврха: Листа формулација из Нацрта стратегије које представљају системски, правни, еколошки или институционални ризик

Бр.	Цитат или опис одредбе	Локација у документу (поглавље/ страна)	Примедба / ризик	Врста ризика
1.	„Министарство задржава право да у складу са плановима развоја и потребама тржишта одлучује о приоритетима у експлоатацији.“	Поглавље 6.3 / стр. 45	Даје министарству дискреционо право без јасних критеријума и контроле	Институционални / правни ризик
2.	„Рударска политика треба да се усмери ка подстицању инвестиција кроз поједностављење процедура и смањење административних баријера.“	Поглавље 5 / стр. 39	Увод у дерегулацију и слабљење еколошких и правних стандарда	Еколошки / правни ризик
3.	„Уговори са инвеститорима могу садржати клаузуле о поврату уложених средстава у случају обуставе пројекта због грађанског отпора или захтева локалних самоуправа.“	Поглавље 7 / стр. 51	Институционализује притисак на грађане и локалне власти, обесхрабрује учешће	Социјални / демократски ризик
4.	„Заштита животне средине ће се примењивати у складу са економском исплативошћу пројекта.“	Поглавље 4.4 / стр. 33	Ставља еколошке норме у зависност од комерцијалних критеријума	Еколошки / уставни ризик
5.	„Подстицајни модели концесионих накнада могу укључити умањење обавеза за велике иностране инвеститоре.“	Поглавље 6.2 / стр. 44	Неједнак третман, дискриминација домаћих субјеката, ризик корупције	Финансијски / правни ризик

6.	„Усвајање регулаторних механизма прилагодиће се на условима на међународном тржишту минерала.“	Поглавље 2.2 / стр. 17	Спољна зависност уместо суверене регулативе, уставно проблематично	Суверенитет / јавни интерес
7.	Одсуство било каквог помињања „јавне својине“ у дефиницији управљачких механизма	Поглавља 1–7 (целина)	Јавна својина третира се као политички невидљива	Уставни / имовински ризик
8.	„Локалне самоуправе биће благовремено информисане о стратешким пројектима на својој територији.“	Поглавље 5.4 / стр. 40	Информисање није учешће – нема механизма сагласности или вета	Демократски / децентрализацијски ризик
9.	Нема помена Орхуске конвенције, SDG циљева, Париског споразума, нити Зелене агенде	Поглавља 1–9	Одсуство усаглашености са међународним обавезама	Међународноправни ризик
10.	У целој стратегији не постоји ниједна обавезујућа мера еколошке санације, мониторинга или рекултивације	Комплетан документ	Стратегија не штити животну средину у пракси	Еколошки ризик / системски пропуст

Закључна напомена уз Прилог 4

👉 Регистар ризичних одредби показује да Стратегија у садашњем облику системски фаворизује интерес инвеститора над јавним интересом, без правне, еколошке и институционалне равнотеже.

Shadow Report препоручује:

- потпуно уклањање или преправку наведених формулација,
- правну ревизију у складу са члановима 1, 3, 12, 16, 51, 74, 86 и 194 Устава РС,
- увођење одредби о јавном надзору, праву на жалбу, јавности података и одговорности носилаца власти.

Прилог 5: Мапа концесионих зона и заштићених подручја

Сврха: Географска процена колизије комерцијалних интереса и заштићених природних добара

5.1 Увод и сврха прилога

Овај прилог представља визуелну и табеларну анализу потенцијалних и активних концесионих зона (истражних и експлоатационих) у односу на постојећа и планирана заштићена природна подручја, водоизворишта, пољопривредне површине високог квалитета, насељена места и културна добра.

Циљ је да се укаже на:

- преклапање или близину рударских активности и заштићених подручја;
- ризик од еколошке деградације и кршења закона о заштити животне средине;
- потребу за територијалном ревизијом и ограничењима у стратешком планирању.

5.2 Преглед подручја високог ризика (табела)

Бр .	Регион / Локација	Тип концесије	Надомак чега?	Статус правне заштите	Ризици
1.	Јадар (Лозница)	Литијум – истражна / експлоатацион а	Река Јадар, заштићена флора и фауна, сеоска насеља	Статус потенцијалне заштите + активан отпор јавности	Ризик по водотокове, расељавање, правна нестабилност
2.	Мајданпек / Бор	Бакар, злато	Национални парк „Ђердап“, Дунав	Директно на граници заштићеног подручја	Ерозија, киселе кише, шумска деградација
3.	Ртањ – Сокобања	Барит / угаљ (истражно право)	Специјални резерват природе „Ртањ“, лековити извори	Потпуна заштита по закону о заштићеним подручјима	Ризик по ендемске врсте и еко-туризам

4.	Прекодринске општине	Асфалт гранит /	Пољопривредне зоне, водозахвати за пијаћу воду	Делимична заштита	Контаминација воде, прашина, ерозија
5.	Пирот / Црни Врх	Злато, бакар	У близини Старе планине и заштићених подручја	Специјални резерват природе „Стара планина“	Колапс биодиверзитета, изазивање бујица
6.	Копаоник (источне падине)	Минерали ретких земаља	Национални парк „Копаоник“	Потпуна заштита – истраживања ван граница парка	Ризик ширења активности унутар заштићене зоне
7.	Голија Мучањ /	Истражно право за угљоводонике	Резерват биосфере (UNESCO)	Међународно заштићено подручје	Потенцијални прекршај UNESCO стандарда
8.	Златибор (Чајетина, Севојно)	Никл	Туристичка и климатска зона	Без формалне заштите, али висок јавни отпор	Ризик за здравље, пад туристичке вредности
9.	Шумадија (Аранђеловац, Топола)	Глина, кречњак	Водозахвати и термалне воде	Локална заштита	Неконтролисана експлоатација – клизишта
10.	Тителски плато	Песак, шљунак	Заштићена станишта птица и ретке биљке	Натура 2000 зона (планирана)	Уништавање станишта – губитак биоразноврсност и

5.3 Визуелна мапа (предлог)

➔ Предвиђена је ГИС мапа у 3 слоја:

1. Концесиона подручја (активна и потенцијална)
2. Заштићене природне зоне (према Заводу за заштиту природе Србије)
3. Водна тела, изворишта, национални паркови и културна добра

➔ Боје:

- **Црвено** – концесије високог ризика
- **Наранџасто** – концесије у зони потенцијалног конфликта
- **Зелено** – заштићена подручја
- **Плаво** – хидролошки ресурси

Израда дигиталне карте препоручује се у сарадњи са стручњацима ГИС анализа и Заводом за заштиту природе.

Закључна напомена уз Прилог 5

👉 Овај прилог указује на неприхватљив ниво преклапања концесионих интереса са природним, културним и водним ресурсима Србије. Стратегија не сме имати „слепе тачке“ на територијалну реалност.

Shadow Report препоручује:

- хитну територијалну ревизију зоне истраживања и експлоатације,
- израду **картографске базе конфликтних подручја** као обавезног прилога стратегији,
- увођење **механизма претходне еколошке процене локације пре доделе концесије**.

Прилог 6: Предлог измена и допуна стратегије

Сврха: Формални предлог измена документа у складу са уставним, еколошким и демократским стандардима

6.1 Структурне измене документа

Бр.	Сегмент	Предложена измена	Образложење
1.	Увод и сврха документа	Унети одредбу о примени Устава РС, међународних уговора и принципа одрживог развоја као водећих начела	Обезбеђује уставну и међународноправну легитимност
2.	Терминологија	Увести и доследно користити термине „јавна својина“, „јавни интерес“, „одрживо управљање“	Повећава транспарентност и уставну прецизност
3.	Институционални оквир	Прописати обавезу учешћа локалних самоуправа, јавности и стручних тела у свим фазама	Поштовање демократских процедура и права на учешће
4.	Циљеви стратегије	Додати циљ: „Заштита животне средине, јавног здравља и права локалних заједница“	Обавезује на уравнотежен приступ развоју и заштити
5.	Референце	Укључити: Орхуску конвенцију, Agenda 2030, Париски споразум, Софијску декларацију	Усклађеност са обавезујућим међународним актима

6.2 Конкретне допуне по садржајним целинама

Поглавље	Предложена допуна	Образложење
4. Утицаји на животну средину	Унети обавезу процене кумулативног утицаја и транспарентне процене ризика	Спречава манипулације у ЕИА поступцима
5. Учесће јавности	Обавезно организовање јавних расправа на локалном и националном нивоу, укључујући дигитални портал	Усклађено са Орхуском конвенцијом и Уставом
6. Финансијски инструменти	Укључити обавезу плаћања накнада које се користе искључиво за заштиту	Превенција злоупотреба концесионих прихода

	животне средине и развој локалне заједнице	
7. Мониторинг и ревизија	Успоставити независно тело за надзор над применом стратегије (у сарадњи са ДРИ и Повереником)	Осигурава одговорност и транспарентност
8. Географски оквир	Искључити или ставити под мораторијум зоне у којима постоје: заштићена подручја, изворишта, школе, болнице	Превенција друштвених и еколошких конфликта

6.3 Предлог клаузула које морају бити укључене

- Клаузула о примату јавног интереса:**
„У случају сукоба између јавног и комерцијалног интереса, примат има јавни интерес, у складу са Уставом Републике Србије.“
- Клаузула о праву јавности на правну заштиту:**
„Сваки грађанин, удружење или локална самоуправа има право на приступ информацијама, учешће у одлучивању и жалбу на одлуке донете у оквиру примене ове стратегије.“
- Клаузула о обавезној ревизији:**
„Стратегија се ревидира сваке 4 године уз обавезно учешће стручне и заинтересоване јавности.“

6.4 Пример формулације новог поглавља (предлог)

Поглавље X: Међународна усаглашеност и принципи заштите

- Стратегија се спроводи у складу са:
 - Уставом Републике Србије;
 - Законом о заштити животне средине;
 - Орхуском конвенцијом;
 - Agenda 2030 (SDG);
 - Париским климатским споразумом;
 - Софијском декларацијом и Зеленом агендом за Западни Балкан.
- Приоритет имају:
 - очување јавне својине;
 - заштита заштићених природних добара и подручја;
 - здравље и безбедност грађана;
 - права локалних заједница на учешће и сагласност;
 - право на информације и правну заштиту.

Закључна напомена уз Прилог 6

👉 Овај прилог представља конструктивни основ за ревизију стратегије, засновану на уставним, демократским, еколошким и међународноправним стандардима.

Shadow Report препоручује да се све предложене измене:

- формализују у виду амандмана,
- поднесу Народној скупштини и Министарству рударства,
- уз јавну подршку грађана, струке и независних институција.

Прилог 7: Примери добрих пракси из региона

Сврха: Упоредна анализа приступа управљању ресурсима у земљама региона ради предлога применљивих решења у Србији

7.1 Република Словенија

Област	Добра пракса	Примена у стратегији Србије
Јавна својина	Сви минерални ресурси остају у јавном власништву, без могућности преноса управљачких права на комерцијалне субјекте	Увести експлицитну клаузулу о недодирљивости јавне својине
Јавно учешће	Интерактивна платформа за јавне расправе о свим рударским пројектима	Установити дигиталну платформу за праћење и коментарисање пројеката
Локална сагласност	Уговори о експлоатацији могући само уз писмену сагласност локалне скупштине	Унети обавезу локалне сагласности пре издавања дозвола
Еколошки стандарди	Стратегија интегрише процену утицаја на климатске промене	Увести обавезу климатске процене у свакој анализи пројекта

7.2 Савезна Република Аустрија

Област	Добра пракса	Примена у стратегији Србије
Мониторинг	Свака рударска локација има јавну еколошку таблу са вредностима (бука, ваздух, вода)	Увести обавезу јавног обележавања нивоа загађења на лицу места
Фондови санацију	Инвеститори обавезни да унапред уплате средства за рекултивацију	Стратегија да уведе обавезне фондове за санацију и затварање
Образовање и комуникација	Кампање за грађане и школе о значају минералних ресурса и ризицима	Увести поглавље о едукацији јавности као мере транспарентности

Ревизија стратегије	Стратегија се ревидира сваких 5 година уз консултације са независним телима	Унети клаузулу о периодичној ревизији у Србији
----------------------------	---	--

7.3 Црна Гора

Област	Добра пракса	Примена у стратегији Србије
Транспарентност	Јавна база свих концесионих уговора и истражних дозвола	Установити базу података о свим активним и планираним рударским пројектима
Мораторијум	Привремени мораторијум на истраживања у еколошки осетљивим подручјима	Увести могућност мораторијума за заштићене зоне у Србији
Одрживост	Национална стратегија је усаглашена са SDG и климатским циљевима	Применити матрицу усклађености са Agenda 2030 као обавезу

7.4 Република Хрватска

Област	Добра пракса	Примена у стратегији Србије
SLAPP заштита	Законска забрана стратешких тужби против активиста	Унети механизам препознавања и одбране од SLAPP тужби
Грађански надзор	Формиране локалне еколошке страже са правом приступа подацима и терену	Увести модел грађанских надзорних одбора уз подршку локалних власти
Конфликт интереса	Регистар повезаних лица у рударским концесијама	Увести обавезу пријаве интереса и јавни регистар субјеката повезаних са пројектима

7.5 Кључне препоруке на основу компаративне анализе

1. Институционализовати локалну сагласност као услов за реализацију рударских пројеката
2. Установити јавну базу података о свим дозволама и концесијама
3. Интегрисати климатске и еколошке процене у све фазе пројектовања
4. Успоставити механизам за едукацију грађана и деце

5. Формализовати систем периодичне ревизије стратегије
 6. Обавезати инвеститоре на унапред уплаћене фондове за санацију
 7. Увести механизме грађанског и еколошког надзора
-

Закључна напомена уз Прилог 7

👍 Региони у којима постоје добри примери регулисања рударских ресурса комбинују правну транспарентност, јавну контролу, заштиту животне средине и културе учешћа.

Shadow Report препоручује да се стратегија Републике Србије:

- развија кроз транспозицију позитивних регионалних пракси,
- формално обавезе на праћење и примену међународно признатих модела у области одрживог и правично регулисаног рударства.

Прилог 8: Критеријуми за препознавање SLAPP тужби

Сврха: *Заштита активиста, новинара, организација и појединаца који учествују у заштити јавног интереса у области рударства и животне средине*

8.1 Шта су SLAPP тужбе?

SLAPP (Strategic Lawsuit Against Public Participation) су **стратегијске тужбе против јавног учешћа** — правна средства којима моћни актери (углавном корпорације, понекад и државни органи) покушавају да **заседе, застраше и ућуткају** критичаре, новинаре, научнике, активисте и локалне заједнице.

Циљ није победа у поступку, већ **економски, психолошки и институционални притисак** на појединце који се залажу за заштиту јавног интереса.

8.2 Критеријуми за препознавање SLAPP тужби

Критеријум	Опис	Примери из праксе
1. Неосновани захтеви	Тужба се заснива на нејасним или измишљеним наводима, често без конкретних доказа	Тужба за „повреду угледа“ јер је активиста на трибини поменуо назив фирме
2. Асиметрија моћи	Тужилац има велику финансијску и институционалну предност у односу на туженог	Велика компанија против локалног еколошког удружења
3. Намера обесхрабтивања	Циљ тужбе је застрашивање и одвраћање од даљег јавног деловања, не добијање предмета	„Превентивна“ тужба пред јавне расправе о руднику
4. Масовно тужилаштво	Иницирање већег броја тужби против више активиста у исто време	Више тужби за исти интервју или јавну изјаву
5. Тражење диспропорционалне накнаде	Тражена надокнада далеко премашује реалну штету	Захтев за 1.000.000 динара за „нематеријалну штету“
6. Циљање „страже јавности“	Тужбе су упућене лицима која имају друштвену одговорност да указују на злоупотребе	Новинари, правници, локални одборници, научници

7. Тражење забране јавног иступања	Судски захтев да се туженом забрани говор о теми у јавности	Привремена мера „забране комуникације о предмету“
8. Територијална злоупотреба	Тужбе се подnose ван места боравка туженог да би се отежала одбрана	Компанија из Београда тужи активисту у Прокупљу у Суботици
9. Одсуство јавног интереса у тужби	Поступак није усмерен на заштиту законитости, већ на заштиту приватног имиџа	„Углед фирме“ стављен изнад заштите здравља грађана

8.3 Предлог превентивних мера у стратегији

1. **Законско препознавање SLAPP тужби** у оквиру Закона о парничном поступку;
2. **Могућност брзог одбацивања** тужби које имају обележја SLAPP-а;
3. **Финансијска помоћ за правну заштиту** активиста и НВО;
4. **Јавна база података** о тужбама против учесника у јавним расправама;
5. **Обавеза инвеститора да се уздрже од тужби током јавних консултација** (клаузула доброг понашања).

8.4 Европски оквир и препоруке

- Европски парламент је усвојио **Препоруке за заштиту новинара и активиста од SLAPP тужби** (2021);
- Европска комисија је предложила **директиву о минималним стандардима за процесуирање SLAPP тужби**;
- Shadow Report препоручује да Србија **усагласи своје прописе са овим стандардима у процесу евроинтеграција**.

Закључна напомена уз Прилог 8

👉 Свака стратегија која утиче на права грађана мора садржати механизме заштите од правне репресије. У Србији је документована појава SLAPP тужби у областима рударства, урбанизма и заштите животне средине.

Shadow Report препоручује:

- Укључивање посебног поглавља у Стратегију о забрани и превенцији SLAPP тужби;

- **Формално укључивање заштите активиста у принципе спровођења стратешких докумената;**
- **Успостављање мониторинг тела за правну сигурност учесника у јавним расправама.**

Прилог 9: Контакт листа релевантних институција

Сврха: За доставу Shadow Report-а у циљу институционалне интервенције, информисања и јавне расправе

9.1 Институције Републике Србије

Институција	Контакт адреса	Е-пошта / веб форма	Напомена
Народна скупштина Републике Србије	Трг Николе Пашића 13, 11000 Београд	predsednik@parlament.rs	За сазивање јавне расправе и контролу стратегије
Одбор за заштиту животне средине НСРС	преко НСРС	odbor.zivotnasredina@parlament.rs	Посебно надлежан за стратегије овог типа
Министарство рударства и енергетике	Немањина 22–26, 11000 Београд	kabinet@mre.gov.rs	Носилац стратегије – за директно обраћање
Министарство заштите животне средине	Омладинских бригада 1, Нови Београд	pisarnica@eko.gov.rs	Обавеза сагласности на СПУЖС документ
Заштитник грађана	Делиградска 16, 11000 Београд	institucija@ombudsman.rs	За проверу повреда права грађана
Повереник за информације од јавног значаја	Булевар краља Александра 15, Београд	office@poverenik.rs	За утврђивање да ли је јавност имала приступ
Републички завод за заштиту природе	Др. Ивана Рибара 91, Нови Београд	office@zzps.rs	Одговоран за заштиту природних добара
Државна ревизорска институција (ДРИ)	Поп Лукина 7, 11000 Београд	kontakt@dri.rs	За проверу буџетских последица и транспарентности

Уставни суд Републике Србије	Булевар краља Александра 15, 11000 Београд	ustavni.sud@ustavni.sud.rs	За иницијативу у вези са повредом Устава
-------------------------------------	---	----------------------------	--

9.2 Независне институције и академска заједница

Институција	Контакт	Напомена
САНУ – Одбор за животну средину	akademija@sanu.ac.rs	Саветодавно тело од јавног угледа
Правни факултет БУ – Катедра за уставно право	pravo@ius.bg.ac.rs	За експертску процену уставне усклађености
Унија универзитетских еколошких центара	–	Потенцијални носиоци јавних расправа
Платформа “За природу” (коалиција НВО)	zaprirodu.rs	Сарадња у заштити јавног интереса

9.3 Међународне институције и тела

Институција	Контакт / веб	Сврха
UNECE Aarhus Convention Compliance Committee	aarhus.compliance@un.org	За утврђивање повреда Орхуске конвенције
European Commission – DG Environment	env-complaints@ec.europa.eu	Пријава непоштовања Зелене агенде
European Ombudsman	eo@ombudsman.europa.eu	Жалба у вези са финансијским и еколошким ризицима
UN Special Rapporteur on Environmental Defenders	srenvironment@ohchr.org	Обавештавање о потенцијалним притисцима SLAPP

UNESCO World Heritage Centre	wh-info@unesco.org	У случају угрожавања подручја под заштитом УНЕСКО
Delegation of the EU to Serbia	delegation-serbia@eeas.europa.eu	Обавештавање у контексту поглавља 27 и евроинтеграција

9.4 Локални актери

Тип актера	Примери / канали	Сврха
Скупштине општина у угроженим зонама	Лозница, Чајетина, Брус, Сокобања...	Захтеви за локалне расправе и сагласност
Локалне еколошке иницијативе	„Не дамо Јадар“, „Сачувајмо Стару планину“...	Савезништво и ширење Shadow Report-a
Медији и портали	Мрежа за истраживачко новинарство, Екотаг, Нова економија	Промоција извештаја, јавни притисак

9.5 Препорука за доставу Shadow Report-a

 Shadow Report треба да буде достављен:

- у папирној и дигиталној форми;
- са пропратним писмом и списком прилога;
- са Q&A матрицом за јавност;
- са препоруком за даље институционално поступање;
- уз награђени резиме за медије и међународну публику.

Прилог 10: Консолидована табела препорука и приоритета

Сврха: Јасан и оперативан преглед кључних препорука Shadow Report-а, груписаних по темама и приоритетима

1. Уставноправни и институционални оквир

Област	Препорука	Степен приоритета
Уставна усклађеност	Унети клаузуле о примату јавног интереса, јавне својине и уставне заштите природних ресурса	 ХИТНО
Институционална одговорност	Успоставити јасан механизам надзора над спровођењем стратегије (нпр. независно тело)	 ХИТНО
Ревизија	Увести обавезу ревизије стратегије сваких 4–5 година	 СРЕДЊИ

2. Еколошки и климатски стандарди

Област	Препорука	Степен приоритета
Заштита животне средине	Интегрисати обавезну процену утицаја на природу, здравље, воду и климу у све фазе	 ХИТНО
Санитарна зона / мораторијуми	Искључити заштићене зоне и изворишта из концесионих подручја	 ХИТНО
Декарбонизација	Унети обавезу климатске анализе и декарбонизационог плана	 СРЕДЊИ

3. Јавност, транспарентност и учешће

Област	Препорука	Степен приоритета
--------	-----------	-------------------

Јавна расправа	Обавезно укључивање грађана, локалних власти и стручне јавности у свим фазама	 ХИТНО
Јавна база података	Успоставити дигиталну платформу са свим дозволама, уговорима и ЕИА документима	 СРЕДЊИ
Заштита активиста	Увести механизме за препознавање и спречавање SLAPP тужби	 ПОДРЖАВАЈУЋИ

4. Финансије, концесије и јавна својина

Област	Препорука	Степен приоритета
Јавна својина	Унети експлицитну забрану приватизације геолошких ресурса и институционалне дерегулације	 ХИТНО
Концесиони фондови	Увести обавезне фондове за санацију и локални развој пре одобрења пројеката	 СРЕДЊИ
Преференцијални третмани	Укинути могућност дискреционог умањења накнада страним инвеститорима	 СРЕДЊИ

5. Међународноправна усклађеност

Област	Препорука	Степен приоритета
Орхуска конвенција	Гарантовати приступ информацијама, учешће у одлучивању и правну заштиту	 ХИТНО
SDG и Agenda 2030	Унети SDG индикаторе као инструмент планирања и праћења	 СРЕДЊИ
Зелена агенда за Западни Балкан	Ускладити стратегију са Софијском декларацијом (енергија, циркуларност, биодиверзитет)	 СРЕДЊИ

Легенда приоритета:

- ХИТНО – услов за уставну и еколошку одрживост стратегије

- **СРЕДЊИ** – важан за дугорочну примену и кредибилитет
 - **ПОДРЖАВАЈУЋИ** – додатна мера за оснаживање јавне контроле и институција
-

Закључна напомена

➔ *Shadow Report* је идентификовао системске ризике у нацрту стратегије и понудио конкретне механизме за отклањање истих. Табела препорука служи као оријентир за:

- институционалну ревизију документа;
- парламентарну расправу и јавни притисак;
- лобирање ка међународним актерима;
- припрему за поступке пред Уставним судом и међународним телима.
